

AZ OLTÁRISZENTSÉG TÁRSULATOK TAGSÁGA AZ EGRI EGYHÁZMEGYÉBEN A 18. SZÁZADBAN

MEMBERSHIP IN THE CONFRATERNITIES OF THE BLESSED SACRAMENT IN THE DIOCESE OF EGER IN THE EIGHTEENTH CENTURY

Tengely Adrienn

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Egeri egyházmegye területén a barokk társulati élet széles körű megszervezésének megindítása Barkóczy Ferenc püspöknek köszönhető, aki 1757-ben Egerben megalapította az ekkor már az egész katolikus világban ismert Oltáriszentség Társulatot. Tevékenységét lelkesen folytatta Eszterházy Károly püspök, aki felkarolva a kezdeményezést az egész egyházmegyében elterjesztette ezt a társulati formát az Eucharisztia lehető legnagyobb és állandó tisztelete céljából.

A barokk társulatok tagságára vonatkozó legfontosabb forrást a névkönyvek jelentik, amelybe a társulatba belépő személyek adatait jegyezték fel. Azonban ezen társulati könyvek sajnos csak nagyon ritka esetben maradtak fenn. Ugyanis a társulatok vagyonának államosításakor, az 1780-as évek második felében ezeket elvileg be kellett szolgáltatni az államkincstárba, amelyekre ezután más vallási tárgyakkal együtt megsemmisülés vagy jobb esetben kiadásra várt, s legtöbbször csak valamilyen másodlagos felhasználásnak köszönhetően sikerült néhány névkönyvnek túlélni az elmúlt több mint két évszázadot. Az Egeri egyházmegye területén jelenleg nyolc Oltáriszentség társulati névkönyv ismert: az egerszalóki, a csernelyi, a diósgyőri, a gyöngyössolymosi, a jászárokszállási, a kunszentmártoni és az egeri főtársulat (Barkóczy Album) névkönyve, illetve az egeri Püspöki Iskola társulatának a tagok névjegyzékét is tartalmazó diáriuma. Ezekből megismerhetjük a tagság számát és nemi összetételét, a társulat fejlődésének dinamikáját, valamint vonzáskörzetének alakulását, vagyis a barokk vallási társulatok működésének sok olyan aspektusát, amelyeket az eddigi kutatások csak ritka esetben vizsgáltak.

ABSTRACT

The large-scale organization of Baroque confraternal life in the Diocese of Eger was initiated by Bishop Ferenc Barkóczy, who established the Confraternity of the Blessed Sacrament—already well known throughout the Catholic world at that time—in Eger, in 1757. His work was continued with great enthusiasm by Bishop Károly Eszterházy, who embraced the initiative and introduced this type of confraternity throughout the diocese in order to promote the greatest possible and constant veneration of the Eucharist.

The most important sources for studying the membership of Baroque confraternities are the membership registers, in which the personal data of individuals entering the confraternity were recorded. Unfortunately, these confraternal registers have survived only in very rare cases. During the state confiscation of the assets of confraternities in the second half of the 1780s, these registers were, in principle, to be surrendered

DOI: 10.54231/ETSZEMLE.26.2025.3.2

Copyright © 2025 Tengely Adrienn (author)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

to the state treasury, after which they—together with other religious items—faced destruction or, in a better case, sale or disposal. Most of those that remain survived the past two centuries only thanks to their secondary reuse in other contexts. At present, eight membership registers of Confraternities of the Blessed Sacrament are known from the territory of the Diocese of Eger: the registers from Egerszalók, Csernely, Diósgyőr, Gyöngyössolymos, Jászárokszállás, Kunszentmárton, and the central confraternity in Eger (the Barkóczy Album), as well as the diarium of the confraternity of the Episcopal School in Eger, which includes a list of its members. These sources allow us to learn about the size and gender composition of the membership, the dynamics of the confraternity's development, and the evolution of its catchment area—in other words, several aspects of the functioning of Baroque religious confraternities that previous research has only rarely examined.

Kulcsszavak: társulatok, barokk vallásosság, katolikus hitélet, Egri egyházmegye, 18. század

Keywords: confraternities, Baroque religiosity, Catholic devotional life, Diocese of Eger, eighteenth century

Az Oltáriszentség Társulat római anyatársulatát 1606-ban alapította V. Pál pápa (1605–1621) az Eucharisztia lehető legnagyobb és állandó tiszteletére, melynek legfőbb elemei voltak a szentségi körmeneteken és a beteghez a Szentséget vivő pap estében az Eucharisztia díszes kíséréte, szentségimádások tartása és az örökimádási mozgalomban való részvétel. A társulatot 1747-ben XIV. Benedek pápa (1740–1758) újabb rendkívül gazdag búcsúkiáltásokkal látta el, mely igen vonzóvá tette a hívek számára.¹ A társulat hamar elterjedt az egész katolikus világban.²

Hazánkban az Oltáriszentség Társulat más barokk társulatokhoz képest későn, az 1750–1780 közötti időszakban terjedt el. A legtöbb egyházmegyében egy-egy főpásztor kezdeményezésére próbálták megszervezni, de a kezdeményezést nem mindenhol koronázta siker – főleg a már meglévő társulatok konkurenciája miatt –, végül elsősorban az Egri és a Váci egyházmegyében sikerült meghonosítani.³ Mindenesetre a 18.

¹ A társulat reguláját és működését részletesen lásd: *Horváth István – Tengely Adrienn: Az egri egyházmegyei Oltáriszentség Társulatok 1783-as regulája. In: „Leborulva áldlak...” Az Oltáriszentség és az Úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában. Szerk. Barna Gábor. Bp. 2020. 63–76.*

² Számos külföldi Oltáriszentség Társulat szakirodalmi feldolgozását közli Tüskés Gábor és Knapp Éva (*Tüskés Gábor – Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században, Bp., 2001, 289. 57.*), így ennek felsorolásától eltekintünk. Újabb átfogó feldolgozások a középkori és újkori eucharisztikus társulatokról: Eisenbichler, Konrad (Ed.): *A Companion to Medieval and Early Modern Confraternities*. Brill, 2019.

³ *Juhász Miklós: Magyarországi konfraternitások a barokk korban. Katolikus Szemle 58, (1944) 167.; Tüskés G. – Knapp É.: Népi vallásosság i. m. 279, 285.; Szelestei N.*

században Magyarországon az Oltáriszentség Társulat számított a Keresztény Tanítás Társulattal együtt a második legnépszerűbb társulattípusnak, melyet csupán a ferences kordás társulat előzött meg. Juhász Miklós a felosztási akták alapján 90 Oltáriszentség Társulatot említ (12,5 %) 213 kordás társulat (29,5 %) és 91 Keresztény Tanítás Társulat (12,6 %) után, bár ez utóbbitól csak eggyel maradt el.⁴ Hasonló sorrendet és arányokat állapított meg Tüskés Gábor és Knapp Éva is: a kordás társulatok (331 db; 25,5 %) után következtek népszerűségben majdnem egyforma számmal az Oltáriszentség Társulatok (221 db; 16,9 %) és a Keresztény Tanítás Társulatok (220 db; 16,8 %).⁵

Az Egri egyházmegyében szórványos előzmények után 1757-ben Barkóczy Ferenc püspök honosította meg az Oltáriszentség Társulatot, 1757. november 5-én ünnepélyes keretek között megalapítva az egri főtársulatot.⁶ Barkóczy püspököt azonban hamarosan esztergomi érseknek nevezték ki, így az új társulat elterjesztése utódjára, Eszterházy Károlyra hárult, aki hatalmas lelkesedéssel látott neki a munkának, mivel maga is teljes mértékben azonosult a társulat céljaival.⁷

Az elvetett mag valóban kicsírázott. Néhány helyen már nem sokkal a főtársulat megalapítása után létrejött a társulat, például Kassán⁸ és Diósgyőrben. Eszterházy püspök egyházlátogatásai során igyekezett ezeket minden plébánián megalakítani az 1760–1770-es években, ahol csak alkalmasnak találta rá a viszonyokat,⁹ sőt, az olyan helyeken, ahol már működtek egyéb társulatok, általában elrendelte azok beolvasztását a már

László: A magyarországi barokk kori Oltáriszentség-társulatokról. In: Barokk vallásos közösségek. Szerk. Bogár Judit–Déry Eszter, Bp. 2017. 193–197.; *Szuly Rita:* Társulatok a 18. századi vasvári főesperességben. In: Hitelet és vallásos kultúra a Kárpát-medencében 11. Szerk. Pilipkó Erzsébet–Fogl Krisztián Sándor. Veszprém 2021. 228–233.; *Kádár Zsófia:* Középkori eredetű vallásos testvérületek és barokk társulatok kapcsolata: a soproni Krisztus Teste confraternitas példája. In: Barokk vallásos közösségek. i. m. 135–144.

⁴ Juhász M.: Magyarországi konfraternitások i. m. 161.

⁵ Tüskés G. – Knapp É.: Népi vallásosság i. m. 276.

⁶ Egri Főegyházmegyei Levéltár Archivum Vetus (továbbiakban: EFL AV) Protocollum 1757. okt. 22. 423–426.

⁷ Nováky József: Halotti dicséret, melyet nagyméltóságú, és fő tisztelendő galantai és fraknoi gróf Eszterházy Károly, egri püspöknek, Pápa, Ugod és Devecser várak örökös urának törvényesen össze kaptsolt T. N. Hevess, és Külső-Szolnok vármegyék örökös fő ispánnjának, a felséges Tsászári, és Apostoli Királyi Fejedelmünk belső valóságos titkos tanátossának, Ő Excellenciájának utolsó gyászos tiszteletére mondott tisztelendő Nováky József kömlői plébános és vice-esperes Szent Iván Havának 18-dik Napján M.DCC.XC.IX-dik esztendőben. Eger [1799]. 14–15.

⁸ Kassai Főegyházmegyei Levéltár (továbbiakban: KFL) Canonica visitatio Abaúj 1771. p. 213.; Tüskés G. – Knapp É.: Népi vallásosság i. m. 304.

⁹ EFL AV Protocollum 1772. júl. 1. 261–264.

meglévő vagy újonnan felállítandó Oltáriszentség Társulatba vagyonukkal együtt. Végül ez vált a legnépszerűbb társulattípussá az egyházmegyében, az 1785-ös feloszlatai rendelet kapcsán keletkezett egykorú lista szerint a társulatok kétharmada ilyen volt: 55 működött 27 más típusú¹⁰ vallási társulat mellett.¹¹ De valójában ennél jóval nagyobb számban jöttek létre Oltáriszentség Társulatok az egyházmegyében – elsősorban a nyugati, döntően római katolikus vallású területeken –, a különböző forrásokat összesítve összesen 110 darabot sikerült beazonosítani, bár valószínűleg voltak helyek, ahol ugyan megalakultak, de nem sikerült tartós működést kifejteniük.¹²

A névkönyvek

A barokk társulatok tagságára vonatkozó legfontosabb forrást a névkönyvek jelentik, amelybe a társulatba belépő személyek adatait jegyezték fel. Ezek rendszerint nagyméretű, vaskos és díszes kivitelű, selyem, bársony vagy bőrborítású, gyakran fémveretekkel díszített kötetek voltak, melyeket olykor – főleg gazdagabb városi társulatok esetében – művészi kivitelű festett címlappal is elláttak.¹³ Néha egyes előkelő személyek saját beiratkozásuk

¹⁰ 13 különféle Szűz Mária, 2 Szent Kereszt, 2 Rózsafüzér, 2 Szent Anna, 6 ferences kordás és 2 Szerafikus Szent Ferenc Társulat.

¹¹ EFL AV 65 (3199) Tabellae Congregationum. Korabeli két oldalas összeírás az egyházmegye társulatairól a feloszlathoz kapcsolódóan valószínűleg 1785-ből; A jelzett lista 82 társulatot sorol fel, míg Tüskés Gábor és Knapp Éva kutatásai során 124 településen 240 különféle társulatot tudott beazonosítani az egyházmegyében a trienti zsinattól a feloszlataiokig (*Tüskés G. – Knapp É.: Népi vallásosság i. m. 275.*). A jelentős különbség valószínűleg abból adódik, hogy sok társulat már nem érte meg a feloszlatai, hanem hamarabb elhalt. Ezúton köszönjük meg Tüskés Gábornak és Knapp Évának a kutatásukra vonatkozó tájékoztatást.

¹² EFL AV 65, 66, 67, 938; *Kovács Béla: Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye 1766–1767. Eger, 1997; Kovács Béla: Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye 1768–1769. Eger, 1998; Kovács Béla: Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Szabolcs vármegye 1779. Eger, 1998; Kovács Béla: Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Eger, 1780, Egri Káptalan 1780. Eger, 2001; Kovács (1997); Kovács (1998/a); Kovács (1998/b); Kovács (2001); Szatmári Püspöki Levéltár (továbbiakban: SzPL) Canonica visitatio Szatmárensis 1777; KFL Canonica visitatio Abaujvariensis 1769–1771; KFL Canonica visitatio Zemplénensis 1772; KFL Canonica visitatio Sárosiensis 1775.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Helytartótanácsi Levéltár Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum fundationum saecularium C 80. 1788. F. 10., 17.*

¹³ Ilyen szépen festett címlapot láthatunk például Sopronban a Krisztus Teste Társulat és az Agonia Christi Társulat albumaiban, valamint a kolozsmonostori és az ungvári Mária-kongregáció névkönyveiben: *Kádár Zsófia: Vallásos társulatok a*

kapcsán is díszes illusztrációkat készítettek az albumokba, ahogy azt például az általunk lentebb részletesen vizsgált egri főtársulat névkönyvében, az ún. Barkóczy Albumban és a győri Győzelmes Mária-kongregáció albumában is láthatjuk.¹⁴ Ritkán a szegényebb falusi társulatok esetében is megfigyelhető ilyen igény: kivitelében kiemelkedik a falusi társulati névkönyvek közül a csernelyi kötet, melynek címlapját festett rokokó virágok és gyümölcsök keretezik és az alapító plébános egész alakos képét is tartalmazza. A társulati albumok, főleg városi társulatoknál olykor vegyes tartalmú kötetek voltak, melyekben a beiratkozók nevei mellett helyet kaphattak a társulat működésének naplószerű feljegyzései, a vezetők és támogatók nevei, de akár az alapítólevelek, a regulák és bizonyos imák szövegei is, míg ezzel szemben a falusi társulatok névkönyvei rendszerint csak a belépők neveit tartalmazták.¹⁵

Azonban ezen társulati könyvek sajnos csak nagyon ritka esetben maradtak fenn. Ugyanis a társulatok vagyonának államosításakor, az 1780-as évek második felében ezeket is elvileg be kellett szolgáltatni az államkincstárba, amelyekre ezután más vallási tárgyakkal együtt megsemmisülés vagy jobb esetben kiárusítás várt.¹⁶ A kötetek lefoglalása ellen megoldást jelenthetett ezek anyakönyvként való újrahasznosítása a plébánián, amelyet valószínűleg az állami hatóságok is megengedtek, mivel így sikerült a felvilágosult abszolutizmus által haszontalannak ítélt társulati vagyontárgyat praktikus célra felhasználni, s ezzel végül is teljesült az állam kívánsága.¹⁷ Ebből adódóan valószínűleg még számos névkönyv lappang a plébániákon anyakönyvként felhasználva. Előfordult az is, hogy később a plébánián más célra kezdték el használni az általában masszív, szép kivitelű és sok üres lappal rendelkező köteteket, például újabb vallási társulatok névkönyveként

17–18. századi Magyar Királyságban. In: Jezsuiták Magyarországon. A kezdetektől napjainkig. Szerk.: Szokol Réka–Szőnyi Szilárd. Bp. 2021, 167, 170, 179.; *Terdik Szilveszter*: Az ungvári jezsuiták Mária-kongregációjának albuma. In: Barokk vallási közösségek i. m. 215–216.

¹⁴ *Székelly Zoltán*: A győri németek Győzelmes Mária-kongregációja és annak albuma. In: Jezsuita jelenlét Győrben a 17–18. században. Tanulmányok a 375 éves Szent Ignác-templom történetéhez. Szerk. Fazekas István–Kádár Zsófia–Kökényesi Zsolt. Győr 2017. 336–347.

¹⁵ *Tuskés G. – Knapp É.*: Népi vallásosság i. m. 44., 52.

¹⁶ *Tuskés G. – Knapp É.*: Népi vallásosság i. m. 52.; Valószínűleg ez utóbbi történet az alább bemutatandó gyöngyössolymosi névkönyvvel is, amely a távoli csernelyi plébániáról került elő 19. századi halotti anyakönyvként felhasználva. Talán a jászárokszállási kötet is hasonló utat járt be, annyi különbséggel, hogy ez egy magánszemély tulajdonába került, aki később visszajuttatta azt az illetékes plébániára.

¹⁷ EFL AV 65. Farkas Péter 1787. március 24-i levele Eszterházy Károly püspöknek; Ezt láthatjuk a csernelyi és a kunszentmártoni kötet esetében is.

vagy historia domusként.¹⁸ Ritka esetnek számít, amikor nem került sor másodlagos felhasználásra, leginkább akkor sikerült ezt elkerülni, ha a kötet idejekorán bekerült egy gyűjteménybe vagy olyan művészi értékkel rendelkezett, hogy ez fel sem merült.¹⁹

Az egyháztörténeti és vallási néprajzi kutatás ebből adódóan meglehetősen kevés társulati albumot ismer a 17–18. századból, amelyek alapján részletes elemzésnek lehetne alávetni egy-egy társulat tagságának adatait. Ilyen feldolgozás készült például a gyöngyösi Szent Antal Társulat, a győri Győzedelmes Boldogasszonyról nevezett Mária-kongregáció, a pozsonyi jezsuita kollégium Mária-kongregációja, a soproni Agonia Christi Társulat vagy a budai Jézus Szíve Társulat esetében.²⁰ Néhány kevésbé részletező, de értékes tagságelemzés is született, melyben a fennmaradt névjegyzékeket egyéb forrásokkal kiegészítve dolgozták fel a téma kutatói.²¹

¹⁸ Mint lentebb látni fogjuk, a jászárokszállási kötetet később a helyi Oltáregylet és Élő Rózsafüzér Társulat névkönyvének, a diósgyőri névkönyvet egyfajta különleges halotti emlékkönyvnek, az egri Püspöki iskolai társulat könyvét pedig historia domusként használták fel a 19–20. században.

¹⁹ Ez a szerencsés eset történt például a pozsonyi jezsuita kollégium Mária-kongregációjának albumával (*Kádár Zsófia*: A pozsonyi jezsuita kollégium Mária-társulatának első évszázada 1637–1745. In: Bécstől Brassóig. A II. KoraújkorÁSZ konferencia tanulmányai. Szerk. Barta M. János–Szekér Barnabás–Ugry Bálint–Virovecz Nándor. Bp., 2016, 13. 31.), csakúgy, mint az egerszalóki és az egri főtársulat könyvével.

²⁰ *Molnár Antal*: Mezőváros és katolicizmus. Bp. 2005, 131–134.; *Szuly Rita*: A soproni Congregatio Agoniae Christi tagsága az Album oder Nahmen-Buch Einer Hoch-löblichen Bruderschaft der Bitteren Todt-Angst Iesu Christi An dem Creutz alapján. In: Társadalom térben és időben. Tanulmányok az új- és modernkori Magyarország eszme-, művelődés- és társadalomtörténetéről. Szerk. Szuly Rita–Kránitz Péter Pál. Budapest–Piliscsaba, 2015. 221–247.; *Kádár Zs.*: A pozsonyi jezsuita kollégium i. m. 17–22.; *Székelly Z.*: A győri németek i. m. 335–364.; *Bán Izabella*: Nők a vallásos társulatokban a budai Jézus Szíve társulat 1742-es kéziratosa albuma alapján. In: A nők és a régi magyarországi vallásosság. Szerk. Bajáki Rita–Báthory Orsolya. Bp., 2015, 31–36.

²¹ Pl.: *Frank, Norbert*: Die Verbreitung der Wallfahrt nach Frauenkirchen an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert. In: Burgenland in seiner pannonischen Umwelt. Eisenstadt, 1984, 71–83.; *Horváth Sándor*: Kegyes társulatok Vas vármegyében. In: „Nyisd meg, Uram, szent ajtódat...” Köszöntő kötet Erdélyi Suzsanna 80. születésnapjára. Szerk. Barna Gábor, Bp., 2001, 245–260.; *Tóth János*: A barcai Skapuláré Társulat története. Közreadja, a bevezető tanulmányt és a mutatókat írta: Barna Gábor. Szeged, 2002, 16–17.; *Szuly Rita*: A győri Congregatio Agoniae Christi tevékenységének és társadalmi szerepének vizsgálata az 1743–1753 közötti időszakban. Egyháztörténeti Szemle 14. (2013) 4, 16–17., 20–21.; *Szuly Rita*: Adalékok a győregyházmegyei laikus vallásos társulatok történetéhez. A soproni Congregatio Agoniae Christi (1661–1778). In: Primus inter omnes. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára. Szerk. Arató György–Nemes Gábor–

Az Oltáriszentség Társulatok esetében is a szabályzatok kötelezték a helyi plébánosokat a névkönyvek vezetésére, mint fentebb láttuk,²² s az egyházlátogatási jegyzőkönyvek is több helyen jelzik ezek meglétét,²³ csakúgy, mint a társulati vagyoneleltárak. Azonban napjainkra az Egri egyházmegye területéről jelenleg csupán nyolc Oltáriszentség társulati névkönyv ismert, melyek a kunszentmártoni kivételével²⁴ az Egri Főegyházmegyei Könyvtár és az Egri Főegyházmegyei Levéltár állományában találhatóak: az egerszalóki, a csernelyi, a diósgyőri, a gyöngyössolymosi, a jászárokszállási és az egri főtársulat (Barkóczy Album) névkönyve, illetve az egri Püspöki Iskola társulatának a tagok névjegyzékét is tartalmazó diáriuma.

Az egri főtársulat

Az egri főtársulat névkönyve, az ún. Barkóczy Album az Egri Főegyházmegyei Könyvtár egyik legértékesebb kötete.²⁵ Nagyméretű, vörös bőrkötéses, aranyetszésű könyv, gerincmagassága 46 cm. Terjedelme 210 lap, melyből az első 91 számozott oldal az egri főtársulatba beiratkozott személyek adatait tartalmazza 1757-től 1803-ig. A kötet valószínűleg nem sokkal aktív használata után bekerült a könyvtárba, a 19. század végi források már ott említik.²⁶

A könyv címlapján és hátsó borítóján arannyal nyomott monstancia látható Krisztus-monogrammal duplán körbefutó díszes girlanddal keretezve. A kötet elején hét pergamenlap található, rendkívül finom kivitelű, gazdag szimbolikával rendelkező rokokó akvarellfestményekkel. Az első a kötet címlapja, melyen adoráló hívek – klerikusok és világiak – és puttók körében láthatjuk a felhők között lebegő Oltáriszentséget. Ezt a Mária Terézia királynő és családtagjai beiratkozását dokumentáló öt festmény követi, melyek Lotharingiai Ferenc István császárt, a királynőt, trónörökös

Vajk Ádám. Győr 2016. 505-507.; Egyébként újabb társulatok esetében is csak ritkán vállalkoztak kutatók a tagság részletekbe menő vizsgálatára, ilyen például a kunszentmártoni Élő Rózsafüzér Társulat névkönyvének elemzése (*Barna Gábor*: Az Élő Rózsafüzér Társulata. Bp. 2011. 247–249., 311–314.) vagy rövidebben a gyöngyösi Szent Lélek Társulat névkönyvének vizsgálata (*Kecskés Péter*: Oppidum és confraternitas: a gyöngyösi Szent Lélek Társulat. In: *Nép – Nyelv. Tanulmányok Fülöp Lajos 60. születésnapjára*. Szerk. Balázs Géza – Selmeczi Kovács Attila. Bp. 1992. 66.

²² Az Oltári Szentség Fő-Társaságának Regulái. Bútsúk és Malasztok, mellyeket A Római Szentséges Pápák abban lévő Kristus Híveinek bővségesen ki-osztogattak. Eger 1783. 20.

²³ Pl.: *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 195.; *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Szabolcs vármegye i. m. 106.

²⁴ Ez a plébánián található anyakönyvként felhasználva.

²⁵ Jelzete: Ms. 2056.

²⁶ *Udvardy László*: Az Egri Érseki Joglíceum története (1740–1896). Eger 1898. 568.

fiukat – a későbbi II. Józsefet –, valamint fiatalabb fiaikat és leányaikat ábrázolják az Oltáriszentség imádása közben, apró medalionokban saját kezű aláírásaikkal és jelmondataikkal. Ezeket Barkóczy püspök képmása követi, szintén az Eucharisztia előtt térdelve.²⁷ A következő két lapon nyolc egri kanonok címere található aláírásaikkal, ahogy az más társulatok albumaiban is szokásos volt az előkelő beiratkozók esetében.²⁸

Az első bejegyzések a kötetbe a képek és a külön lapon feltüntetett előkelőségek után 1757. november 6-ról, a társulat ünnepélyes megalapításának másnapjáról származnak. Ekkortól folyamatosan írták be a tagokat 1785. június 9-ig, a felosztatásig. Több mint öt év szünet után, II. József halálát követően 1791. január 16-tól újraindultak a beiratkozások, de ezek nagyrészt már csak az egri püspöki iskola diákjaira és a papnövendékekre szorítkoztak, csak néhány egyéb személy nevét láthatjuk. 1795–1802 között újra hiányoznak a nevek. 1803-ban Fischer István káptalani helynök, későbbi egri érsek intézkedésére újra megpróbálták elindítani a társulatot, amelyet az ebből az évből származó diáknévsor bizonyít, amelyben „civiliek” már egyáltalán nem szerepeltek, vagyis a társulat már csak iskolai társulatként éledt újjá egy rövid időre. Ezt követően nincs bejegyzés a könyvben.

A kötetben a tagok kronologikus sorrendben vannak feltüntetve a beiratkozásuk napja szerint, nők és férfiak vegyesen. A névkönyvben a beiratkozók nevét, lakóhelyét és életkorát tüntették fel eredetileg – kivéve 1765-ben, amikor valamilyen oknál fogva a két utóbbi adat nem szerepel –, majd 1781 márciusától a személyes imaórát is beírták a nevek mellé, amelyet folytattak az 1791-es újraindítás után is. A nevek szinte mindig latinul és fordított sorrendben szerepelnek, csak nagyon elvétve, valószínűleg figyelmetlenségből írták néha magyarul, például 1765-ben Domboroczky János vagy 1769-ben Molnár János esetében. Az előkelő személyek esetében nem tüntették fel az életkort, illetve a diákok csoportos névsoránál sem mindig tették meg ezt, valószínűleg ilyenkor a Püspöki iskolai társulat névkönyvéből másolták át a neveket. Nem tüntettek fel a foglalkozásra

²⁷ A festmények részletes bemutatása és ikonográfiai elemzése: *Szilárdfy Zoltán*: Mária Terézia Eucharisztia-kultuszának emlékei Magyarországon. Bp. 2006. 6-9.; *Löffler Erzsébet*: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár Barkóczy Albuma. Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae 37. (2010) 83–103.; A kötet szépségére és különlegességére már korán felfigyelt a kutatás és több korábbi munka is megemlékezik róla: *Böhm János*: Az Oltáriszentség főtársaságának további sorsa az egri megyében. Egri Egyházmegyei Közlöny 29. (1897) 9–10. sz. 86–88.; *Huttkay Lipót*: A Barkóczy-album (1757-ből). Részlet a százszentendős egri érsekség történetéből. Egri Egyházmegyei Közlöny 37. (1905) 10. sz. 80–81.; *Bozóky Géza*: Oltáregyesületünk Mária Terézia királynő korában. Örökimádás 11. (1910) 1. sz. 16–18.

²⁸ Pl.: *Molnár A.*: Mezőváros és katolicizmus i. m. 131.; *Szuly R.*: Adalékok a győregyházmegyei i. m. 498.; *Terdik Sz.*: Az ungvári jezsuiták i. m. 217–220.

vagy hivatásra utaló megjegyzéseket, csupán a papok esetében az R.R.D.D. rövidítést („tisztelendő úr”). Egyéb megjegyzések ritkán előfordulnak: például 1765. május 26-án egy Kovács Béla nevű diák neve áthúzva szerepel és mellette a megjegyzés, hogy kiiratkozott; az ugyanezen a napon beiratkozott Szép István nevét szintén áthúzták azzal a megjegyzéssel, hogy „proscipus” (jogvesztett), ami valószínűleg arra utalhat, hogy kizárták valamilyen vétség miatt a társulattól. Csak a seminaristák és papok esetében szerepel időnként az „obiit” (meghalt) megjegyzés, holott elvileg minden tag elhunytát jelezni kellett volna, már csak a kimaradó imaóra pótlása miatt is: nyilvánvalóan a klerikusok sorsát nyomon tudták követni Egerben, míg a laikus tagok tömegeinél ez nem volt lehetséges és úgy tűnik, hogy a hozzátartozók sem igazán foglalkoztak vele, hogy a halál tényét bejelentsék a társulatlak. Néha valószínűleg téves elhallás alapján elírásokat is olvashatunk, például 1769-ben Tengely Catharina lakóhelyeként a beazonosíthatatlan „Apádfalu” település szerepel, ami minden valószínűség szerint Apátfalva lenne.²⁹

Külön csoportot képeznek a kötet elején a megalapításkor beiratkozott előkelő egyházi és világi személyek.³⁰ Nevezetesen mint láttuk, a kötet első lapjain arcképükkel együtt szerepel Mária Terézia királynő és családja, valamint Barkóczy Ferenc püspök, majd őket követi a székeskáptalan tizenkét tagja³¹ – közülük az első nyolc címerrel –, hat ifjabb kanonok,³² 19 plébános,³³ 15 egyéb klerikus – professzorok és káplánok³⁴ –, 7 távol

²⁹ A mai Bélapátfalva.

³⁰ Más társulati albumokban is jellemző, hogy a legelőkelőbb beiratkozók a kötet elején kiemelt formában szerepelnek, pl.: *Molnár A.*: Mezőváros és katolicizmus i. m. 131.; *Tüskés G.* – *Knapp É.*: Népi vallásosság i. m. 308.

³¹ Engelmajer Sámuel nagyprépost, Püspöky András, Gusztini János, Vagner (a címerfeliratan: Wagner) József, Hubert Mátyás, Ambrosovszky Mihály, Androvics Miklós, Kálmán János, Smidech Ferdinánd, Richvaldszky György, Török Mihály, Dely János.

³² Kovács József, Gernocker Antal, Berkes Ferenc, Keller János, Karlai Ferenc, Faji Ferenc.

³³ Benkő Márton felsőtárkányi, Kerekes József bogácsi, Furtassi Mihály kistállyai, Kaposi András mezőkövesdi, Kubány Mátyás daróci, Czimey István tardi, Soós Menyhért szentistváni, Rédei József szihalmi, Korher Ignác jászapáti, Török János jászberényi, Csák György jászárokszállási, Hladics János detki, Tóth Gáspár kápolnai, Fisser (sic!) Jakab domoszlói, Jászai István mezőtárkányi, Kalataj Tamás maklári, Vasalics György abonyi, Matyasovszki András harsányi, Gásparovics Lőrinc szalóki plébános.

³⁴ Köztük Janoviczki Ferenc, a Szeminárium viceprefektusa. 1766-ban és utána még további három professzor kérte felvételt a társulatlak: Mészáros Péter, Péchy András és Páll András.

lévő plébános, 44 frissen végzett fiatal pap, 4 szerzetes – három minorita és egy trinitárius – és 12 világi előkelőség.³⁵

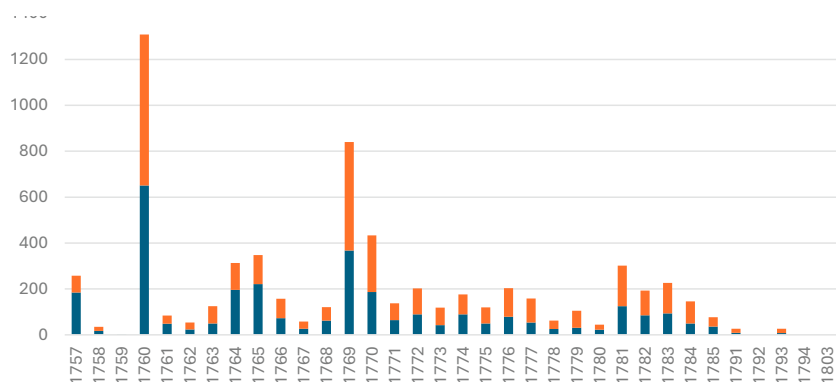
Családi kapcsolatra utaló csoportos beiratkozás csak nagyon ritkán fedezhető fel, ilyenre példa 1785. május 29-én Lupzichk Anna (30 éves) és az azonos vezetéknevű Mária (9 éves), Anna (8 éves), Terézia (7 éves) és Ignác (17 éves) egymás utáni beiratkozása, amely kapcsán talán egy nagy-nénit feltételezhetünk négy árvával.

Az egri főtársulatba 1757 és 1803 között összesen 9326 fő iratkozott be. A tagságon belül egy speciális külön csoportot képeztek a Szeminárium és a Püspöki Iskola diákja vagy frissen végzett diákja („alumni”) 2854 fővel (30.6 %), ugyanis az egri Püspöki Iskola 1764-ben alapított Oltáriszentség Társulata a főtársulat fióktársulatának számított, így az oda beiratkozó diákok neveit nem csak annak könyvébe, hanem a főtársulat albumába is évente csoportosan bejegyezték, csakúgy, mint a végzett (alumni) fiatal papokat és a szeminaristákat, kivéve az 1768-as, az 1779–1780-as és az 1784–1785-ös éveket. Azonban az iskolai társulat teljesen más dinamika szerint működött, mint a főtársulat, létszáma a tanulói létszámoktól függött, s nem és kor szempontjából is egységes volt, így a diáktársulattal való közös elemzés valójában torz eredményeket szülne. Ezért az elkövetkezőkben csak a többi 6472 (69,4 %) beiratkozó adatait elemezzük a főtársulat kapcsán.³⁶

A társulatba az összes beiratkozók száma évente átlagosan 202 fő volt a diákok nélkül. A beiratkozások évek szerinti bontásából azonban azt láthatjuk, hogy ez egyáltalán nem volt kiegyenlített, valójában erősen hektikus volt a társulat dinamikája. Az első év nem túl kiugró kezdése után (258 fő) – bár ehhez hozzátartozik, hogy már az év vége felé, novemberben alakult meg a társulat – a következő két évben sem volt valami túl élénk érdeklődés a társulat iránt, 1758-ban 35, egy évvel később pedig csupán 1 fő lépett be. 1760-ban valami történt, mert ebben az évben hihetetlenül sokan, 1309-en léptek be a társulatba, döntően május 25–27-én és június elején, talán az alapító Barkóczy püspök nyomására a pünkösdi negyven órás társulati szentségimádást és az Úrnapját célirányosan olyan rendkívüli pompával tartották meg, hogy a hívek tömegesen kedvet kaptak a belépéshez. Ezt követően azonban újra csak kis létszámú beiratkozóval találkozunk, s majd csak 1764–1765-ben, 1769–1770-ben és az 1780-as évek elején láthatunk kisebb kiugrásokat, amikor az éves beiratkozók száma meghaladta a kétszáz főt, bár ez meg sem közelítette az 1760-as beiratkozás

³⁵ Barkóczy Zsuzsanna grófnő (gróf Széchenyi Antal felesége, Barkóczy püspök testvére), Schmidegg Tamás gróf, Szirmay Antal gróf, Kornis Mihály gróf, Gilányi György, Szentgyörgyi János Heves vármegyei adószedő, Herner Ferenc, Michl. (sic!) József, Chorvát Mihály, Rákos Erzsébet, Murányi Apollónia, Gaisselmár Erzsébet.

³⁶ Az egri Püspöki Iskola hallgatóinak részvételével az Oltáriszentség Társulatban egy közeljövőben megjelenő külön tanulmányban foglalkozunk.

1. ábra. A beiratkozók száma az Egri főtársulatban

számát. Az újraindulás után 1791-ben már csak 27-en, 1793-ban pedig 26-an iratkoztak be a társulatba a diákokon kívül, amelynek az lehet az oka, hogy az egri főtársulat ekkor már gyakorlatilag átszerveződött iskolai társulattá és a nem oda tartozó híveket már valószínűleg nem, vagy legalábbis nem szívesen fogadták tagjaik közé.

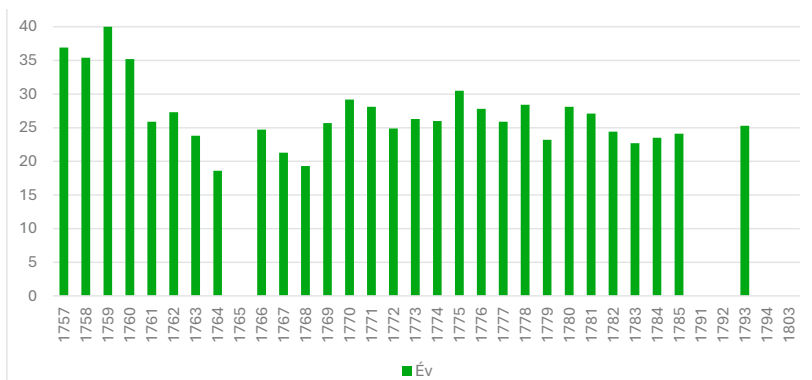
A hónapokat és napokat tekintve jellemzően Pünkösdkor és Úrnapjaker, illetve ezen ünnepek nyolcadában léptek be a legnagyobb számban új tagok, illetve kisebb számban a hó elején tartott társulati misék alkalmával.

A nem a diáksághoz tartozó 6472 beiratkozott személy közül 3405 (52,6 %) nő és 3067 (47,4 %) férfi volt, vagyis arányuk majdnem kiegyenlítettnek tekinthető. Csak az első évben, 1757-ben tapasztalható a férfi beiratkozók erős túlsúlya, amely elsősorban annak köszönhető, hogy ekkor léptek be a város egyházi és világi vezetői, csakúgy, mint a klerikusok többsége. Azonban őket leszámítva ebben az évben is kiegyenlítettnek tekinthetőek a társulat nemi arányai 62 női és éppen ugyanennyi férfi beiratkozóval. Ezt követően az 1760-as évek végéig hasonló számban iratkoztak be mindkét nem tagjai, bár több évben enyhe férfi túlsúly tapasztalható. Azonban 1769-től megváltozik a helyzet és ekkortól kezdve szinte minden évben több nő jelentkezik a társulatba, mint férfi. A nemi arány mindvégig 60-40 % körül mozogott a nők javára, vagyis a férfiak körében csökkent ugyan a társulat támogatottsága, de nem kiugró mértékben. Ezt minden bizonnyal a felvilágosodás elterjedésével magyarázhatjuk, mely elsősorban az iskolázottabb férfiakat fordította el a színes barokk vallásosságtól.

A diákok nélkül a beiratkozók összesített átlagéletkora a huszonkilenc adatral rendelkező esztendőben 26,88 év volt.³⁷ Az első években a beiratkozók átlagéletkora 35–40 év között mozgott, azonban az 1760-as évek legelejétől egy jelentős „fiatalodást” tapasztalhatunk a társulatban,

³⁷ Akiknél hiányzik valamiért az életkor (például a társulat megalapításakor beiratkozó előkelő és papi személyeknél vagy 1782-ben 5 személynél), azokat az átlagszámításba természetesen nem vettük bele.

ekkortól kezdve az átlagéletkor mindvégig 20–30 év között volt, sőt, egyes években – 1764-ben és 1768-ban – még ez alá is csúszott. Viszonylag kicsi szórást tapasztalhatunk: 1761-től kezdve legtöbbször a tizenéves korosztályból iratkoztak be. Sőt, gyermekek is nem ritkán beléptek, a legfiatalabb két 6 éves egri gyermek volt 1781-ben – Szlozárík Katalin és Bobek András –, de több hét és nyolc éves gyermekkel is találkozhatunk – például 1757-ben, 1769-ben, 1771-ben és 1777-ben –, kilenc évesek pedig már szinte minden évben előfordultak. A húszas éveik végén és a harmincas éveikben járó személlyel kevesebbet találkozhatunk, talán számukra ez életük legaktívabb időszaka volt, amikor a munka és – különösen a nőknél – a várandósság és a kisgyermek miatt leterheltség miatt kevésbé volt lehetőségük részt venni a társulati életben. A negyven-ötvenesek megint nagyobb számban képviseltették magukat, míg a hatvanas és attól idősebb korosztály már kevésbé, bár azért néha előfordultak kivételek: 1763-ban egy 99 éves személy iratkozott be, 1777-ben pedig Miskolcra a 101 éves Rátz Ilona! Vagyis kimondottan fiatal volt a társulat tagsága, különösen a kezdeti időszakban. Később a fiatalon belépett tagok nyilván megöregedtek, de maga a tagság nem öregedett el, mert folyamatosan a fiatal korosztályból kapta elsősorban az utánpótlását.

2. ábra. A beiratkozók átlagéletkora az Egri főtársulatban

A társulat indulásakor döntően egri személyek iratkoztak be, csak kis számban érkeztek a környező falvakból, például Kistályáról.³⁸ Néhány személy az egyházmegye nem túl távoli, nyugati feléből, Gyöngyösről érkezett, de az egyházmegye határain túlról is jöttek, például a Dél-gömöri Ajnácskőről és Fülekről. A következő években, az 1750-es évek végén is ugyanezen jellemzőket láthatjuk: a tagság többségében egri volt, de a környező falvakból is mindig érkeztek beiratkozók kisebb számban, csakúgy, mint az egyházmegye központjának kb. 50 km-es sugarú vonzáskörzetéből – például Gyöngyösről, a Jászságból, Miskolcra – és néhányan az egyházmegye távoli, északi vidékeiről is, például Kassáról, Eperjesről, Bártfáról, Késmárkról

³⁸ Ma Andornaktálya része.

vagy éppen Ungvárról.

Az 1760-as évek első felében, ahogy terjedt a társulat híre, mind nagyobb számban jelentek meg nem egri tagok, főleg a környező falvakból és Eger tágabb, kb. 50-100 km-es vallási vonzáskörzetéből, akiknek a száma az évtized közepére már elérte az egriekét, sőt, olykor meg is haladta azt. Figyelemreméltó, hogy a szomszédos Rozsnyói egyházmegyéből is viszonylag gyakran érkezett egy-két beiratkozó, különösen az egyházmegye déli, a gömöri Barkóságához tartozó falvaiból – például Uajról, Sajó-püspökiből, Gesztetéről, de akár még Rozsnyóról is. Ezek mellett már az első évtől fogva szinte minden évben láthatunk néhány egészen távoli, az ország túlsó végén fekvő városból beiratkozó tagot is, például Lébényből, Pozsonyból, Komáromból, Rózsahegyről és Nyitráról is érkeztek hívek.

Azonban 1767-től újra erősen leszűkült az egri társulat vonzáskörzete, minden bizonnyal azért, mert Eszterházy püspök az ezekben az években tartott hevesi és borsodi egyházlátogatásai során a legtöbb plébánián elrendelte a társulat megalakítását. Ettől kezdve az elkövetkező évtizedekben is ezt tapasztalhatjuk, csakúgy, mint az 1791-es újraindulás után.

A csernelyi társulat

Csernely község Borsod vármegye nyugati részén, a Bükk észak-nyugati előterében helyezkedik el. Első említése 1236-ból származik, 1334-ben már temploma és papja volt. A település a reformáció után is megőrizte római katolikus vallását, így a török idők végére a vidék egyik legfontosabb katolikus vallási központjának számított.³⁹ A 18. század derekán is Nyugat-Borsod egyik legaktívabb hitélettel rendelkező plébániája volt, hívei tucatnyi környékbeli falu templombúcsújára jártak, s Szent Lőrinc ünnepén (augusztus 10.) a csernelyi búcsút is öt falu népe kereste fel processzióval az 1746-os canonica visitatio szerint, amellyel látogatottságban messze kiemelkedett a többi plébánia közül.⁴⁰ A csernelyi plébánia jelentőségére és gazdagságára utal, hogy a megromlott középkori templom helyén 1774–1783 között egy nem túl nagy, viszont rendkívül gazdag felszereléssel rendelkező templomot építettek,⁴¹ amely napjainkban is a környék legszebb, egységes barokk stílusú templombelsőjének számít.

A csernelyi Oltáriszentség Társulatot 1767. június 18-án alapította Kozma Pál plébános, mely az Apátfalvi esperesi kerület első ilyen jellegű

³⁹ Soós Imre: Az Egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Bp., 1985, 195.; A csernelyiek élénk katolikus hitéletét és a vallási társulati élet iránti rokonszenvét bizonyítja, hogy a 17. század végén többen is beiratkoztak a majdnem száz km-re, három napi járóföldre lévő gyöngyösi Szent Antal Társulatba: Molnár A.: Mezőváros és katolicizmus i. m. 312.

⁴⁰ Dóka Klára: Patrocíniumok és búcsúk az egri egyházmegyében (1746). Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 9. (1997) 3–4. 144.

⁴¹ Soós I.: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 195.

társulata volt.⁴² A társulatnak hamarosan Csernely filiáiban – Ományban, Csokván⁴³ és Lénárdarócon – fióktársulatai is létrejöttek. A társulat vezetőségének jegyzéke is ismert 1769-ből. Eszerint ekkor a prézes Kozma Pál plébános volt, a prefektus pedig Bíró István csernelyi bíró, akinek helyben Antal András és Lóczy Gáspár voltak az asszisztensei. A fióktársulatokat Ományban Fürjess István, Csokván Barta János, Darócon pedig Bárdos János vezette. A női tagok irányítását prefektaként Csernelyben Kertész Erzsébet és Kiss Anna, Ományban Czeber Erzsébet, Csokván Vámos Anna és Darócon Oroszlány Erzsébet végezte.⁴⁴

A társulat különlegesen szép névkönyve 2021-ben került elő a csernelyi plébániaépület padlásáról, rendkívül rossz állapotban. A kötet azonnal bekerült az Egri Főegyházmegyei Levéltár állományába, ahol a következő évben restauráláson esett át.⁴⁵ A fatáblás, bordó bársonykötésű kötet magassága 39,5 cm, szélessége 23,7 cm, vastagsága 8 cm. A könyvtáblán nagyméretű, díszes barokk ezüst sarokveretek találhatók. A kötet két pár ezüst zsanéros kapoccsal záródik. A könyv előzéke nyomott mintás, színes papír, metszése aranyozott. 334 számozott lapot tartalmaz. Az első ötven oldalon szerepelnek az Oltáriszentség Társulatba beiratkozott személyek nevei, majd néhány üres lap után 1813-tól a kötetet vegyes anyakönyvként kezdték el használni, ennek utolsó bejegyzése 1930-ból származik.⁴⁶

A címlap igen műves kivitelű: kézzel festett, színes virágokkal és az Eucharisziát jelképező szőlőindával és búzakalászokkal díszített, címer formájú aranyozott keretben olvasható a társulat neve latinul és alapítási éve. A második lapon az alapító személye, Kozma Pál csernelyi plébános térdelő alakja látható az Oltáriszentség imádása közben, lábai előtt egy díszes címerformában saját kezű aláírásával. A címlap és különösen a plébános képmása egyértelmű hasonlóságot mutat a fentebb említett egri anyatársulat névkönyvének illusztrációival. Igaz, a két csernelyi kép az egri kötethez képest sokkal egyszerűbb és provinciálisabb kivitelű munka, azonban ennek ellenére az Oltáriszentség előtt térdelő plébános alakja és a kép elrendezése egyértelművé teszi, hogy ez a Barkóczy Albumban ugyanígy ábrázolt Barkóczy Ferenc püspök képének mintájára készült. A harmadik

⁴² EFL AV 938. nr. 107–108. Kozma Pál plébános 1767. június 2-i levele Eszterházy Károly püspöknek.

⁴³ Ma Csokvaomány.

⁴⁴ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 179.

⁴⁵ A kötetet Baranyák Béla akkori csernelyi plébános találta meg és az ArchivArt Könyvrestaurátor Műhely szakemberei restaurálták.

⁴⁶ A névkönyvet említi a társulat 1785-ös leltára is (EFL AV 67. nr. 139.). A társulati album anyakönyvként való felhasználásának tervét Farkas Péter balatoni plébános, apátfalvi esperes is említi: EFL AV 65. Farkas Péter 1787. március 24-i levele Eszterházy Károly püspöknek.

lap közepén minden díszítés nélkül, de nagy méretű betűkkel a szomszédos sátaí plébános, Fülep István neve szerepel.

A társulat névkönyvét megalapításától kezdve, 1767 júniusától vezették 1782 augusztusáig, amely azért különös, mert a végleges feloszlási rendeletre az egyházmegyében majd csak 1785-ben kerül sor. A könyvben csak a tagok vezeték- és keresztnévét, illetve lakóhelyét jegyezték fel. A nők a többi névkönyvhöz hasonlóan leánykori nevükön szerepeltek. Csak néhány személy neve előtt tüntették fel a nemes megjegyzést, ami azért különös, mert a szomszédos Lénárdaróc község jelentős részét alkotó nagy nemesi nemzetség, a Bárdosok esetében ezt nem tették meg, bizonyára azért, mert az ő nemesi címük közismert volt. A tagokról egyéb információt csak ritka esetben olvashatunk. Három esetben megkülönböztetésül feltüntették két azonos nevű és lakhelyű, közvetlenül egymás után beiratkozó leány apjának nevét;⁴⁷ ezzel szemben a szintén azonos nevű és lakhelyű, egyszerre beiratkozó férfiak esetében a valószínűleg az életkorra utaló „kisebb” és „nagyobb” jelzést használták.⁴⁸ A tagok foglalkozását vagy hivatását csak igen ritka esetben tüntették fel: csak Almássy Ferenc csernelyi kántor hivatalát jegyezték fel beiratkozásakor,⁴⁹ illetve a ferences barátok nevei mellett olvashatjuk minden esetben, hogy a szendrői konvent tagjairól van szó.⁵⁰ Egyes tagok elhalálozásakor, ha arról hírt kaptak, feltüntették a nevek előtt vagy után a „Ki múlt” megjegyzést is. Egyedülálló ebből a szempontból 1767 októberéből a következő megjegyzés, melyben arról tudósítanak, hogy elhunyt az ományi nemes Németh József, „ezen Szent Társaságnak Kivántképen nagy jó tevője. Kinek is adjon Isten örök nyugalmat!”

A társulatba tizenhat éves fennállása alatt összesen – az alapító plébánossal együtt – 1442 személy iratkozott be. Ez évente átlagosan 90 beiratkozót jelentett, de valójában nagy különbségek voltak az egyes évek között. A beiratkozók száma az első évben, 1767-ben volt a legmagasabb (260 fő), mely annál is figyelemreméltóbb, mivel valójában csak egy fél évről volt szó, hiszen a társulat júniusban alakult meg. A következő évben némileg visszaesett a beiratkozók száma (122 fő), azonban az elkövetkező három évben, 1769–1771 között ismét igen magas volt (206, 146, 183 fő), talán eddigre terjedt el a környéken nagyobb mértékben a társulat híre. 1772-től

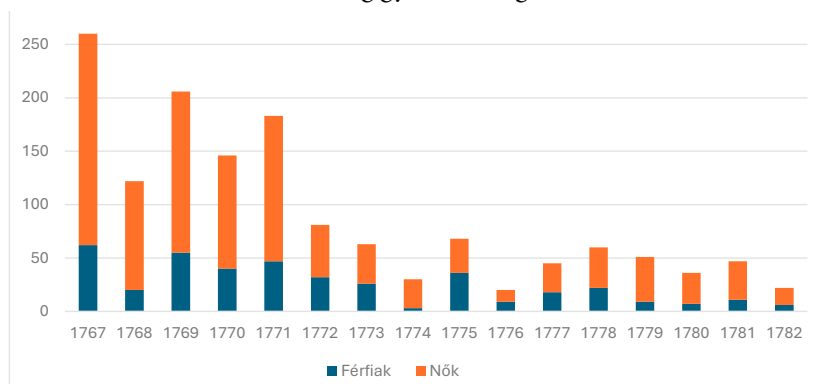
⁴⁷ 1771 augusztusában a két sátaí Szalmás Erzsébet, 1778 novemberében a két ományi Papp Zsuzsanna, 1781 novemberében pedig a két csokvai Barta Erzsébet esetében.

⁴⁸ Például 1772 januárjában a beiratkozó két daróci Bárdos József esetében egyiknél a „Kisebb [sic!] Bárdos”, másiknál pedig a „Nagyobb Bárdos” elnevezés szerepel. A következő hónapban a csernelyi Urbán István esetében is szerepel a „Kisebb” előnév, bár itt ugyanekkor nincs másik ugyanilyen nevű beiratkozó. Ugyanezen év júniusában a daróci Bárdos Péter esetében is feltüntetik az „Ifjabb” megjegyzést.

⁴⁹ 1779. júniusi bejegyzések.

⁵⁰ 1768. szeptemberi és októberi, 1769. márciusi és novemberi, 1771. márciusi és 1772. júniusi bejegyzések.

kezdvé azonban egy meredekebb csökkenést tapasztalhatunk, ekkortól kezdve már minden évben száz alatt maradt az újonnan beiratkozott tagok létszáma, átlagosan 40–60 fő körül mozgott, majd az 1780-as évek elejére már az ötvenet sem érte el. Ennek több okát feltételezhetjük: egyrészt helyben és a közeli falvakból már mindenki beiratkozott, aki fogékony volt rá, a felnövekvő fiatalokból pedig nem volt túl nagy számú utánpótlás; másrészt az 1770-es években több környékbeli plébánián is létrejött hasonló társulat – Belpátfalván, Balatonban, Domaházán, Sajóvárkonyon⁵¹ – s így a hozzájuk közelebb eső falvak hívei nyilván ekkortól kezdve inkább ezen új, könnyebben elérhető társulatokat részesítették előnyben. 1774-ben és 1776-ban a feltűnően kevés beiratkozás (30 és 20 fő) okaként talán ezen évek szélsőséges időjárását kell feltételeznünk, amikor egyrészt nem igazán volt alkalmas az idő utazásra, másrészt pedig a rossz idő nagy termés kiesést, és így szegénységet okozott.⁵² Elméletileg az okok között felvetődhet az 1770-es években a felvilágosodás hazai megjelenése is, azonban valójában ezen elzárt, minden várostól távol eső, archaikus népi kultúrájú vidéken ennek erősebb hatása ekkor még gyakorlatilag kizárható.

3. ábra. A beiratkozók száma a csernelyi társulatban

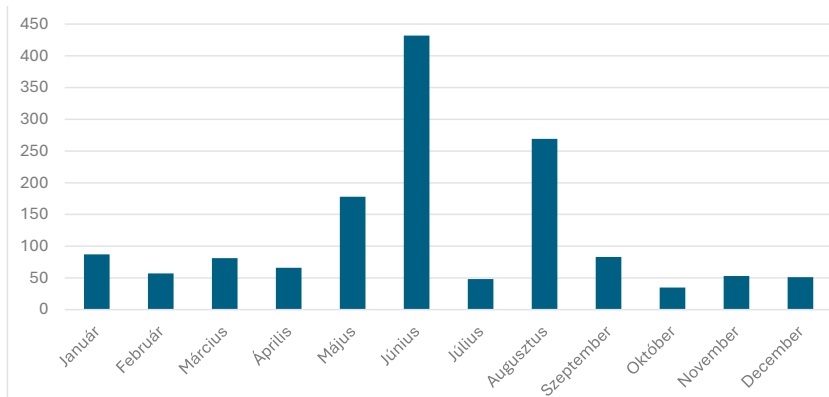
Havi bontásban a beiratkozók száma nagyjából egyenletesen oszlik meg a hónapok között, kivéve két kiugró időszakot: május–júniust, illetve augusztust. Ez előbbi oka egyértelműen az lehetett, hogy akkorra esett a társulat negyven órás pünkösdi szentségimádása és legnagyobb ünnepe, az Úrnapja,⁵³ amelynek fényes megünneplésére nyilván sokan Csernelybe

⁵¹ EFL AV 65. Apátfalva, Balaton, Domaháza, Sajóvárkony; EFL AV 65. Farkas Péter esperes levele 1787. március 24.; Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 165.

⁵² Réthly Antal: Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1701–1800-ig. Bp. 2009. 235–248.; Például 1774. augusztus 11-én, a csernelyi búcsú másnapján óriási vihar pusztított a nem túl messze fekvő Rozsnyó környékén (237.).

⁵³ A korabeli liturgikus naptár szerint napjainkhoz képest gyakrabban esett májusra Úrnapja, mivel Jézus Krisztus mennybemenetelét a mai szokással ellentétben nem

sereglettek. Augusztus pedig azért volt kiemelkedő, mert a falu augusztus 10-én üli védőszentje, Szent Lőrinc vértanú búcsúünnepét, így a korabeli szokások szerint ilyenkor összegyűlt a környékbeli falvak népe csakúgy, mint a távolabb élő rokonok, akik közül sokan csatlakozhattak a társulathoz is.

4. ábra. A beiratkozók száma havonként a csernelyi társulatban

A társulatba mindkét nem tagjai közül beléptek, de a tagság közel háromnegyede nőkből állt: 1037 (72 %) nő mellett 405 férfi (28 %) iratkozott be. Minden évben a nők voltak többségben az újonnan beiratkozott tagok között, kivéve 1775-öt, amikor a 68 beiratkozó közül 36 férfi volt és csak 32 nő.

A névkönyv adatai egyértelműen arra utalnak, hogy a társulat minden társadalmi rétegben népszerűségnek örvendett és mind a jobbágyok, mind a nemesek közül sokan beiratkoztak. Ezt mutatja, hogy mint fentebb láttuk, több nemes személy is szerepel a tagnévsorban – köztük számos férfi és nő a környék legjelentősebb nemesi nemzetségeiből, a lénárdaróci Bárdosok közül –, s a társulat tisztviselői karában is helyet foglaltak, például 1769-ben Ományban és Lénárdarócon is egy-egy nemes férfi volt a csernelyi prefektus segédje.⁵⁴

A társulat tagságának több, mint felét mindvégig a csernelyi plébánia – Csernely máter (424 fő, 29,5 %) és filiái, a közvetlen szomszédságban fekvő Omány, Csokva, Lénárdaróc és Bükkmogyorósd (422 fő, 29 %) – hívei tették ki, ezen falvakból minden évben voltak beiratkozók. 1769-ben a gyónóképes, vagyis vallási értelemben felnőttnek számító katolikus

vasárnap, hanem előtte három nappal, Áldozócsütörtökön ünnepelték, ami által korábban került Pünkösöd is, s Úrnapját is a mai szabályozással szemben nem vasárnap, hanem a Pünkösöd utáni második csütörtökön tartották.

⁵⁴ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 179.

lakosság száma Csernelyben 372, az említett filiákban pedig 475 fő volt,⁵⁵ vagyis azt láthatjuk, hogy az említett falvakból, főleg Csernelyből szinte mindenki beiratkozott. Elképzelhető, hogy egy bizonyos életkor elérése után ez szinte elvártnak számított ezen falvakban.

A társulat szűkebb vonzáskörzete kb. 15 km volt,⁵⁶ ezen belül mindenhol nagy számban érkeztek hívek az 5–10 km-re⁵⁷ (268 fő, 18,5 %), illetve 10–15 km-re⁵⁸ (228 fő, 16 %) fekvő falvakból, ahonnan Csernely néhány óra gyaloglással könnyen elérhető volt. Különösen a szomszédos Sáta és Bóta⁵⁹ képviseltette magát nagy számban. Ennek okát a földrajzi közelség és a könnyű megközelíthetőség mellett abban kereshetjük, hogy a két település 1734-ig Csernely filiája volt,⁶⁰ így nyilvánvalóan szoros kapcsolatok fűzték korábbi anyaegyházához, illetve Fülep István sátai plébános maga is részt vett a társulat megalapításában, mint láttuk, neve a névkönyv elején egy külön lapon olvasható.

A 15–20 km-re fekvő falvak⁶¹ népe már jóval kisebb számban képviseltette magát (53 fő, 4 %), bár szinte minden településről érkeztek tagok, csak három olyan katolikus falu volt – Domaháza, filiája Kissikátor, és a rendkívül kis lélekszámú Center –, amelyekből senki sem csatlakozott a társulathoz.

A 20–30 km-re fekvő községekből már csak szórványosan érkeztek hívek (36 fő, 2,5 %).⁶² Figyelemreméltó a jelentős távolság ellenére a gömöri Baraca híveinek nagy száma a beiratkozók között: ez egy katolikus sziget volt a református falvak gyűrűjében,⁶³ így valószínűleg számukra nagy fontossággal bírhatott a katolikus identitást kifejező eucharisztikus társulathoz való csatlakozás. Hét személy távolabbi, de még Borsod, illetve

⁵⁵ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 186.

⁵⁶ A távolságok megállapításánál a korabeli szekérutakat vettük figyelembe, valamint tekintettel voltunk a hegyes-dombos vidéken a földrajzi viszonyokra is: A történelmi Magyarország atlasza és adattára 1914. Pécs, 2005, 12.

⁵⁷ Sáta, Borsodbóta, Arló, Járdánháza, Szilvásvár, Nekézseny, Nagyvisnyó, Ózd, Balaton, Bekölce, Bükkzentmárton.

⁵⁸ Hódoscsépány (ma Ózd része), Disznósd (ma Borsodszentgyörgy), Uppony, Borsodnádásd, Dédes (ma Dédestapolcsány része), Sajóvárkony (ma Ózd része), Bolyok (ma Ózd része), Királd, Uraj (ma Ózd része), Tardona, Mikófalva, Sajómercse, Szúcs, Egerbocs.

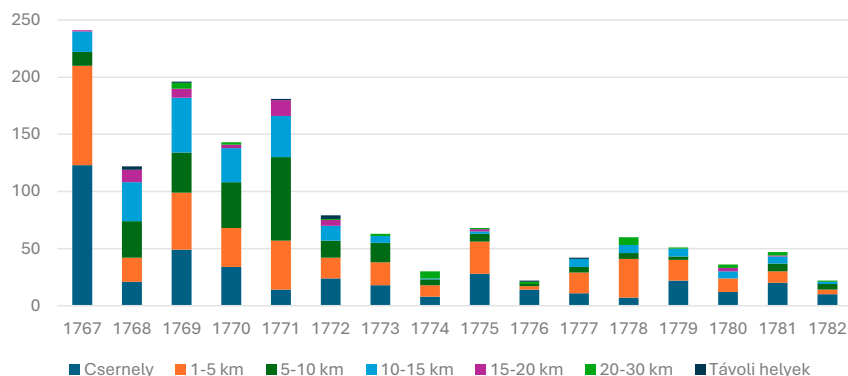
⁵⁹ Ma Borsodbóta.

⁶⁰ Soós I.: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 187.

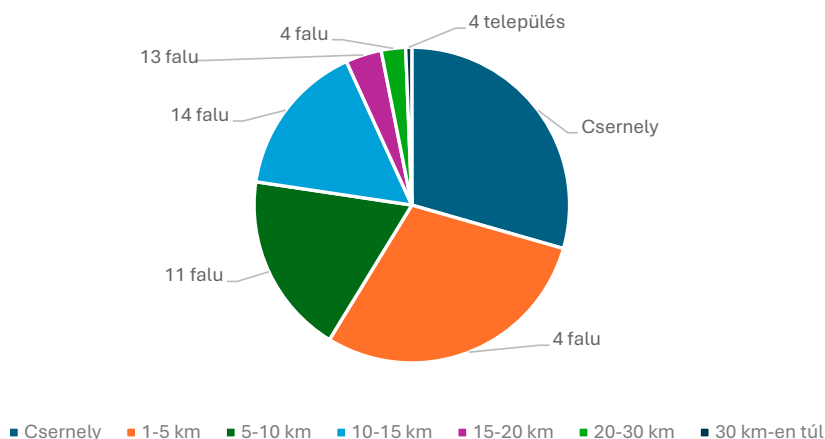
⁶¹ Szentsimon, Hangony (a XVIII. században Alsó- és Felsőhangony), Sajónémeti, Bánfalva, Bánhorváti, Sajópüspöki, Velkenye, Abafalva, Tarnalelesz, Bükkszenterzsébet, Szentdomonkos, Sajóvelezd, Putnok.

⁶² Baraca, Bodolló-puszt (Baraca része), Náprágy, Jánosi, Várgede, Sajókaza.

⁶³ Gecse Annabella: Gömör szíve. Tanulmányok a dél-szlovákiai Gömör népi vallásságáról. Somorja–Komárom, 2021, 29.

5. ábra. A beiratkozók lokális megoszlása a csernelyi társulatban

6. ábra. A tagság lokális százalékos megoszlása a csernelyi társulatban

a szomszédos Gömör vármegyéhez tartozó településről érkezett: egy guszonai nő és hat szendrői ferences barát, akiknek Csernely valószínűleg a koldulási területükhöz tartozott. Végül két személy az ország egészen távoli vidékeiről, Tolna és Pozsony vármegyéből iratkozott be (9 fő, 0,5 %), ők talán vándorló diákok vagy iparos legények lehettek, akik együtt érkeztek a faluba, mert egymás után szerepelnek neveik.⁶⁴

A fentiekből kirajzolódik a társulat vonzáskörzete, amelyet a vallási határok és a földrajzi környezet mellett más társulatok konkurenciája is erősen befolyásolt. Keleti irányban ezt egyrészt a Bükk hegység tömbje határolta, másrészt pedig a valláshatár, ugyanis a Bükk észak-nyugati lábánál már református falvak sorakoztak, bár kis számban ezekből

⁶⁴ Két személy esetében nem tüntették fel a lakóhelyet, így őket egyik lokális kategóriában sem szerepeltettük.

– Szilvásváradról, Nagyvisnyóról, Dédesből, Nekézsenyből, Bánfalváról és Bánhorvátiból – is érkeztek hívek, nyilván az ottani szórványban élő katolikusok közül, akik a felekezeti identitásuk megélésének és megőrzésének eszközét láthatták a társulatban. Északról több dél-gömöri katolikus faluból is érkeztek hívek – például Urajból, Szentsimonról, Velkenyéből, Abafalváról –, ami annál figyelemreméltóbb, mivel ez a terület már a Rozsnyói egyházmegyéhez tartozott, azonban itt is a távolság mellett az ezektől északabbra eső református falvak vonala jelentette a társulat vonzáskörzetének határát, kivéve a fentebb említett Baracát. Nyugat felé valószínűleg a földrajzi nehézségek – hegyek és sűrű erdők – gátolták meg a társulat további kiterjedését, ebben az irányban az Óbükk térségében a Hódos- és a Hangony-patak völgyén túl nagy területen nem voltak lakott települések. Délről nemcsak borsodi, hanem hevesi falvakból is iratkoztak be tagok, azonban ebben az irányban jóval kisebb volt a társulat vonzáskörzete, csak a Csernelyhez közel eső falvakból érkeztek tagok, mivel innen a híveknek már egyszerűbb volt az 1769-ben megalakult bélapátfalvi társulathoz,⁶⁵ vagy akár az egri anyatársulathoz csatlakozni.

Az egerszalóki társulat

Egerszalók a török megszállás utána a 18. században települt újra német és magyar lakossággal. A falu birtokosa az egri káptalan volt, mely a 18. század első felében megkezdte a katolikus hitélet újjászervezését: 1738-ban templomot építtetett, három évvel később pedig a településnek állandó plébánosa lett. A 18. században Egerszalók jelentős Mária-kegyhelynek számított, a templom csodatévő kegyképe minden évben búcsúsok tömegét vonzotta.⁶⁶

Az egerszalóki Oltáriszentség Társulat megalapítását 1767. június 27-én rendelte el Eszterházy püspök egyházlátogatása alkalmával.⁶⁷ A társulat az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban őrzött névkönyve nagy méretű, vaskos, fatáblás, barna bőrborítású kötet,⁶⁸ melyet a társulat 1785-ös leltára is említ.⁶⁹ Első és hátsó borítóját is rézveretekkel díszítették: a négy-négy díszes barokk sarokveret mellett az első és hátsó tábla közepén Krisztus-, illetve Mária-monogram látható ovális mezőben sugarakkal keretezve. Ezen motívumok ugyanolyanok – csak nagyobb méretben és más anyagból –, mint a társulat első, 1756-os regulájának első és hátsó bőrborítóján látható nyomott minták, valószínűleg ennek mintájára készítették a díszítést a névkönyvre. Eredetileg két rézkapoccsal záródott a kötet, de ebből

⁶⁵ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 165.

⁶⁶ Sós I.: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 69–70.

⁶⁷ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 433.

⁶⁸ Jelzete: Ms. 2074.

⁶⁹ EFL AV 65. Az egerszalóki társulat 1785-ös leltára.

ma már az egyik hiányzik. A borítók belsejét türkizkék színű barokk virágmotívummal díszített aranyozott papír fedi. A címlapon az egész oldalt betöltve fekete és piros nagybetűkkel olvasható a társulat neve, valamint feltüntették alatta az alapító Eszterházy püspök és Haurik József plébános nevét és címeit is. A kötet oldalait kézzel nagyon precízen bevonalkázták függőlegesen és vízszintesen is, egy oldalon 28 sor látható fejléccel. A 68. oldalig vannak az adatok bejegyezve, de a vonalazás még tart a 140. oldalig, ami után már csak üres lapok következnek.

A kötet csak az Oltáriszentség Társulat tagjainak névsorát tartalmazza, nem történt másodlagos felhasználás. Igaz, a címlap utáni lapon egy kéziratos bejegyzés olvasható, melyben azt közlik, hogy 1788. január 1-jétől plébániai anyakönyvként fogják használni, de erre végül is nem került sor. A könyv minden bizonnyal az egerszalóki plébániáról került be a könyvtár állományába, ahol azóta is őrzik. Az egerszalóki névkönyv nem ismeretlen a kutatás számára, röviden Szelestei N. László is említi, de nem került sor részletes elemzésére.⁷⁰

A névkönyvbe az első beiratkozások 1769. március 26-ról származnak, valószínűleg az 1767-es egyházlátogatástól ennyi ideig tartott a társulat megszervezése és felszerelése. A kötetben folyamatosan olvashatjuk a beiratkozók neveit 1784-ig, II. József feloszlatási rendeletéig; itt már ekkor, Eszterházy Károly püspök a központi parancsot megerősítő 1785. október 20-i rendelete előtt abbahagyták az új tagok felvételét. Azonban ama bizonyos „nevezetes tollvonás” és II. József halála után 1791-től ismét folytatódtak a beiratkozások egészen 1811-ig, amely nagyon ritka esetnek számít a társulatok között.

A kötetbe kronologikus rendben, napra pontosan írták be a jelentkezőket, férfiakat és nőket vegyesen. Az egerszalóki könyvben a többi ismert névkönyvhöz képest a legtöbb adatot jegyezték fel: a név és a lakóhely mellett a legtöbb esetben feltüntették a beiratkozók életkorát is, valamint egy oszlopot hagytak az elhalálozás időpontjának is, de ezt nem minden esetben töltötték ki, nyilván ha a hozzátartozók ezt nem jelezték a társulatnak, illetve a társulat megszűnése utáni haláleseteket sem írták már be. A vezeté- és keresztnéveket hol magyaros sorrendben, hol fordítottan tüntették fel, minden rendszer nélkül. Hasonlóképpen a keresztnévek is hol magyar, hol latin formában szerepelnek, és érdekes módon a nők keresztnéve gyakran becézett formában került beírásra, például Maris, Erzsi, Trézi, stb.⁷¹ Foglalkozásra vagy hivatalra utaló megjegyzés nem szerepel a bejegyzésekben, kivéve az első két beiratkozó, Haurik József helyi plébános és Rochel Jakab egri jezsuita atya esetét.

⁷⁰ Szelestei N. L.: A magyarországi barokk kori Oltáriszentség-társulatokról i. m. 192.

⁷¹ A többször is szereplő Apolló keresztnévet női névnek vettük, mert más társulati könyvekből egyértelműen kiderül, hogy a korban női névként használták a hivatalos Apollónia megnevezésként.

A személyes adatok mellett a könyvben feltüntették a vállalt imaóra időpontját és azon nap védőszentjének nevét is. Ezt azonban csak 1794. június 15-ig vezették, utána már nincs beírva, helyette az imaóra napja és órája oszlopait kihúzták, majd később üresen hagyták. A védőszent oszlopában ettől kezdve mindenhol Szűz Mária szerepel, s később már a *Patronatus* című fejlécbe eleve beírták Szűz Mária nevének rövidítését (BMV). 1806-tól azonban már teljesen üresen hagyták ezt a három oszlopot.

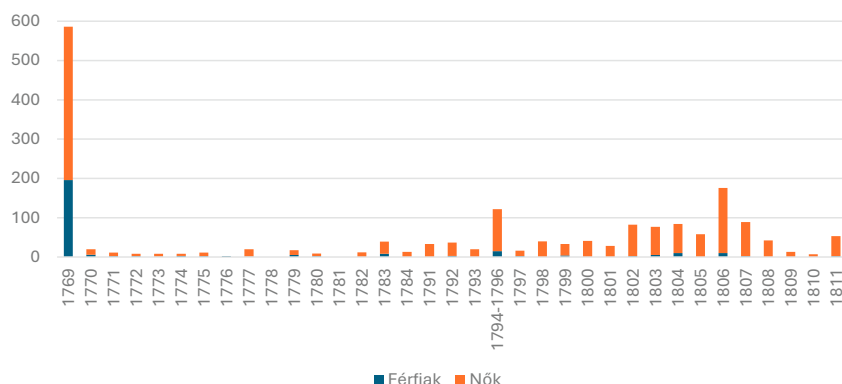
A beiratkozások dátuma a lapok szélén került feltüntetésre, ezért gyakran nem egyértelmű, hogy melyik sortól kezdődik egy-egy nap, ilyenkor az írásképet és a tintaszínt vettük alapul az új beírás kezdetének megállapításához. Az 1792 májusi és 1793 májusi beiratkozások között egy lap ki van vágva, nem tudni, hogy üres volt-e és esetleg a vonalazáskor elrontották, vagy pedig voltak benne beírások és valamiért utána vágták ki. 1794–1796 között zavaros a kép, nem egyértelmű, hogy új beiratkozókra van-e szó, vagy az 1780-as évek második felében illegálisan felvett tagokat jegyezték most be, vagy pedig esetleg a valamiért kivágott 1792–93-as beiratkozók vannak ide bejegyezve. Mindenesetre ebben az időszakban sok személynél 1790-es évekbeli halálozási dátum szerepel. Ilyen zavart később is láthatunk: 1803-ban be van írva egy helyen 16 fő, akik a margóra írt megjegyzés szerint 1803-ban meghaltak, de az elhalálozások dátumai 1800–1804 közöttiek. A társulati összlétszám kiszámításánál ezen zavarokat igyekeztünk helyesen értelmezni és kiküszöbölni.

Az egerszalóki társulatba fennállása több mint negyven éve alatt összesen 1816 személy iratkozott be: 754 a feloszlatásig, majd 1062 az újraindulás után. A legtöbben, 586 fő a társulat megalapításakor, 1769-ben lépett be, mely igen magas számnak számít, tekintve, hogy 1767-ben az egerszalóki plébánia lakossága Egerszólát és Egerbakta filiákkal együtt összesen 1632 fő volt, melyből 1225 fő volt gyónóképes.⁷² A beiratkozók döntő többsége ehhez a plébániához tartozott, így a vallásilag felnőttnek számító lakosság majdnem fele (47,8 %), az összlakosság pedig több mint harmada (35,9 %) belépett a társulatba az első évben. Azonban amennyire fellángolt a lelkesedés az elején, a következő években annál inkább lecsökkent, s évente általában csupán tucatnyi új tag jelentkezett, sőt, voltak olyan évek is – 1778 és 1781 – amikor senki sem. Ebben nem feltétlenül a társulat működési zavarát kell látnunk, hanem inkább azt, hogy aki fogékony volt a társulati életre, az már belépett, aki pedig nem, azok számára továbbra sem sikerült vonzóvá tenni. Más plébániákról sem nagyon érkezett „utánpótlás”, mivel Eszterházy püspök 1766–1767-es egyházlátogatása alkalmával a legtöbb hevesi plébánián elrendelte az Oltáriszentség Társulat megalakítását, így a hívek helyben kielégíthették ilyen irányú igényeiket. Az 1791-es újraindulás után, különösen 1804–1806 között azonban egy jelentős fellendülést tapasztalhatunk, évente átlagosan 70–80 főre nő a beiratkozók száma.

⁷² Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 432–433.

1807-től azonban fokozatosan csökken a jelentkezők száma, sajnos nem tudni, hogy az érdeklődés hiánya miatt, vagy pedig ez a háborús nehézségekkel volt összefüggésben. Az utolsó beiratkozásra 1811-ben került sor ismét viszonylag magas számmal (53 fő). 1812-től feltehetően a háború mellett az ekkor kezdődő és a következő években is elhúzódó rendkívül rossz időjárás és az ennek hatására kialakuló és több éven át tartó súlyos inség vetett véget a társulat működésének.⁷³

7. ábra. A beiratkozók száma az egerszalóki társulatban
Hónapok szerinti bontásban azt tapasztalhatjuk, hogy egyik évben sem jel-

lemző különösebb kilengés a beiratkozások számát illetően. Az első évben a rekordszámú belépő az első két alkalommal, március 26-án és április 2-án jelentkezett, majd a következő hónapokban ez lecsökkent alkalmanként tíz-húsz főre, a nyár közepétől pedig már csak havonta pár személy lépett be. A következő években sem figyelhető meg ezen a téren semmiféle jellemző tendencia.

A beiratkozók közül 285 férfi (15,7 %) és 1530 nő (84,3 %) volt.⁷⁴ Mindvégig a nők voltak a társulatban túlsúlyban – egyedül 1776-ban volt másképp, amikor összesen csak két férfi iratkozott be –, de az 1790-es évektől a férfiak aránya még inkább lecsökkent, amelynek okát feltételezhetően a felvilágosodás terjedésében kell látnunk, mely először az iskolázottabb férfilakosságot vona ki az aktív vallásgyakorlás keretei közül.⁷⁵

⁷³ Horváth István: Pók József sáti és bélapátfalvi plébános időjárás feljegyzései 1812–1848. Szélsőséges időjárás viszonyok és ezek hatása a mindennapi életre a 19. század első felében Borsod vármegyében. Eger, 2024, 21–26, 59–67.

⁷⁴ Az egy fő eltérés az összlétszámhoz képest abból adódik, hogy egy 1799-ben beiratkozott személynél nem tüntették fel a keresztnévét, így őt egyik nemhez sem számoltuk hozzá.

⁷⁵ Kósa László: A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a 19. század közepén. In: Népi kultúra – Népi társadalom 13. Szerk. Kósa László. Bp., 1983, 211–235.; Tengely Adrienn: A vallási élet problémái a 19. század közepén az Egri

A beiratkozók átlagéletkora meglepően fiatal volt, összesítve 23,91 év: az adattal rendelkező 33 évből tizenháromban a 20 évet sem érte el, hétben 20–25 év között, ötben 25–30 év között volt, és csak nyolc évben haladta meg a 30 évet, érdekes módon éppen főleg az első és az utolsó esztendőkhöz. A társulat megalakulásakor, 1769-ben leginkább a húszas-harmincas korosztályból léptek be, de nem volt ritka a tizenéves és a negyvenes sem, de ötven évestől idősebb beiratkozót már csak ritka esetben találtunk. Az első három év után azonban egyre nagyobb számban léptek be tizenévesek, az 1770–1780-as években és az 1790-es évek elején leginkább ők jelentkeztek a társulatba, a tagság elsősorban a tizenévesek és a fiatal felnőttek közül verbuválódott. Sőt, előfordultak gyermekek is: 1769 és 1784 között a legfiatalabb beiratkozó 10 éves volt, de 1791-től már több 7 éves gyermekkel is találkozhatunk, sőt, 1799-ben szerepel a névsorban egy 4 éves, 1802-ben pedig egy 3 éves is, bár nyilván nem maguk iratkoztak be, hanem a szülők vagy nagyszülők íráthatták be őket, amelyre más példákat is ismerünk a korból, de későbből is.⁷⁶ Az 1800-as évek elejétől viszont megváltozik a kép: egyrészt a gyermekek beiratkozása már nem jellemző, és a tizenévesek is jóval kevesebben lesznek; másrészt a felnőttek között nincs jellemző korosztály, hanem vegyesen iratkoznak be húsz és ötven év között, de előfordulnak aggastyánok is, például a legidősebb beiratkozó 82 éves volt 1807-ben. Érdekes, hogy főleg a fiatal nőknél mindvégig megfigyelhető, hogy főleg 14–17 éves korig, majd pedig inkább a húszas éveik végén iratkoztak be, a férjhezmenetel és a gyermekszülés időszakában ez nem volt igazán jellemző, nyilván a családi és egészségügyi leterheltség miatt.

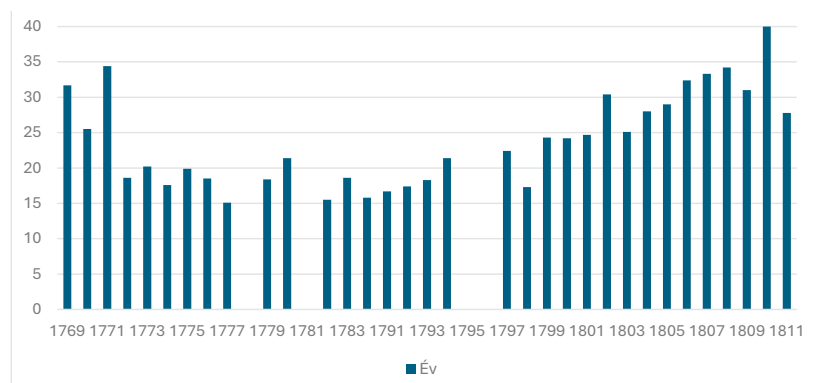
Nemzetiségi szempontból csak óvatos vizsgálódásra szorítkozhatunk, de a vezetéknevek alapján annyi megállapítható, hogy Egerszalók német betelepülő lakossága is nagy számban képviseltette magát a társulatban a magyarok mellett, erre utal, hogy Czernitzből is érkeztek beiratkozók, nyilván az egerszalóki német telepések rokonai közül.⁷⁷

A társulatba az első évben elsősorban az egerszalóki plébánia területéről iratkoztak be, a máterből, Egerszalókról 263 fő, valamint a két filiából, Egerszólátról 88 és Egerbaktáról 182 személy. Viszonylag sokan jöttek a

egyházmegyében. In: Népi vallásosság és hitélet az Egri egyházmegyében a 18–21. században. Szerk. Horváth István. Eger, 2020, 51–61.

⁷⁶ II. Rákóczi Ferenc 1697-ben a kistapolcsányi Kármelhegyi Boldogságos Szűz Mária Skapuláré Társulat anyakönyvébe saját maga írta be feleségét és egy éves kisfiát. Hasonlóképpen az 1840-es években az alkoholizmus ellen küzdő geszteti Mértékletességi egyletbe sok gyermeket szülei írtattak be, akik maguk ugyan már nem vállalták az alkohol teljes elhagyását, de gyermekeiket így próbálták óvni a káros szenvedélytől: *Gyulai Éva*: A jezsuiták sárospataki Agonia-kongregációja a 17. században II. Egyháztörténeti Szemle 10. (2009) 3. 7.; Megyei Közlés. Religio és Nevelés 6. (1846) 1. félév 301. (1846), 301.

⁷⁷ Egerszalókra 1731-ben érkeztek német telepések: *Soós I.*: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 70.

8. ábra. A beiratkozók átlagéletkora az egerszalóki társulatban

közei Tarnaszentmáriáról is (23 fő). Kisebb számban, egy-két személlyel más környékbeli falvak lakosai is képviseltették magukat egy kb. 15 km-es körzetből, például Kerecsendről, Maklárról, Kápolnáról és öt egri hívő is beiratkozott, talán ők Egerszalókról elszármazott személyek voltak. Csak két távolabbi helyről érkezett tagot látunk: egy belpátfalvi hívőt egy napi járásnyi távolságról, illetve egy valószínűleg czemnitzi személyt, aki talán német betelepülő rokonánál tartózkodhatott a faluban. Az elkövetkező évtizedben még inkább lokálissá válik a társulat: szinte kizárólag szalóki lakosok iratkoznak be, a fiókák hívei már kevésbé képviseltetik magukat az új beiratkozók között. A többi környező faluból sem érkeztek, ami érthető, hiszen ekkor már a környéken több Oltáriszentség Társulat is működött Egerben, Verpeléten, Kápolnán és Makláron.⁷⁸ 1790 után azonban megváltozik a helyzet, amikor az egyházmegyében csak alig néhány Oltáriszentség Társulat éledhetett újjá – jelenleg csak ez az egy ilyen ismert, az egri főtársulat is gyakorlatilag átalakult iskolai társulattá –, így vonzáskörzete jóval nagyobbá és tagsága lokálisan sokkal összetettebbé vált. Nemcsak az összes környékbeli faluból és Egerből, hanem – igaz kisebb számmal –, de távolabbi, egy-két, sőt, akár három napi járóföldre lévő településekről is érkeztek beiratkozók, például Mikófalváról, Nagyivánról, Sajóvárkonyról, Centerből, Törökszentmiklósról, sőt, még Rozsnyóról is.

A diósgyőri társulat

A nagy történelmi múlttal rendelkező Diósgyőr mezőváros lakossága jelentős része a török időkben reformátussá vált, de a 18. század első felében megkezdődött a katolikus hitélet újjászervezése. 1734-ben egy káplánt neveztek ki a település katolikus lakosainak lelkigondozására, majd 1737-től a Felsőgyőrben letelepedett pálosok vállalták magukra a feladatot. A következő évben újra felállították a mezővárosi plébániát, s a diósgyőri

⁷⁸ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 270, 327, 348.

koronauradalom katolikus bérlőinek hathatós segítségével barokk stílusban újjáépítették a korábbi gótikus plébániatemplomot is.⁷⁹ A település katolikus megújulását tükrözi, hogy már egy évvel az egri főtársulat létrejötte után, 1758-ban a helyi hívek kérésére Diósgyőrben is megszerveződött az Oltáriszentség Társulat, mely az egyházmegye legkorábbi barokk eucharisztikus társulatai közé tartozott.⁸⁰

A társulat névkönyve az Egri Főegyházmegyei Levéltárban található. A barna bőrkötésű és négy bordás fűzéssel ellátott fatáblás kötet valamivel kisebb méretű, mint a többi ismert társulati névkönyv, de hasonlóképpen vastag: magassága 31 cm, szélessége 20,6 cm, vastagsága 8,5 cm. Az első borító közepén az eucharisztikus társulati névkönyvekhez képest szokatlan módon Szűz Mária monogramját ábrázoló, kis méretű ovális veret látható, s a hátsó borító közepén helyezkedik el egy ugyanilyen alakú és méretű Krisztus monogramos veret. Ez arra utalhat, hogy vagy eredetileg a kötetet egy Szűz Mária Társulat névkönyvének szánták vagy pedig egyszerűen csak a könyvkötő összekeverte és rossz sorrendben tette fel a vereteket. A borítókön négy-négy különböző mintájú sarokveret is található, valamint a kötet két pár fémkapoccsal záródik. A könyv belső címlapja minden díszítést nélkülöz, csak egyszerű folyóírással feltüntették latin nyelven a társulat nevét és alapítási évét, illetve hogy az egri anyatársulat regulájának előírása szerint kezdik el vezetni ezen könyvet. Ez alatt egy rövid latin nyelvű ima található, amelyben áldást kérnek a társulat működésére.

A 19–20. században a kötet másodlagos felhasználására került sor. Az 1830-as évektől egyfajta halotti emlékkönyvként kezdték el használni a plébánián⁸¹ és egészen a 20. század első feléig kerültek bele minden rendszer nélkül az elhunytak nevei és haláluk dátuma, időnként kis megjegyzéssel vagy esetleg rajzzal kiegészítve.⁸² A kötet 2019-ben került be a levéltár állományába a diósgyőri plébániáról igen rossz állapotban, ahol a következő évben Gy. Molnár Kerstin restaurálta az ArchivArt Könyvrestaurátor Műhelyben.

A névkönyvbe 1758-tól, a társulat alapításától 1771-ig jegyezték fel a társulat tagjait, külön-külön a férfi és a női beiratkozókat. A záró időpont azért különös, mivel a társulat elvileg még majdnem tizenöt évig, a feloszlásokig működhetett. Igaz, a férfiak listája végén olvasható egy megjegyzés, miszerint 1776-ig senki sem kérte a beiratkozását, majd 1777. július 6-án

⁷⁹ *Soós I.*: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 126–127.

⁸⁰ EFL AV 938. nr. 109–111.; *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 312.

⁸¹ Az első, 1833-as halotti bejegyzés rögtön a női tagok utolsó, 1771-es beiratkozása után található.

⁸² A kötet ezen egészen sajátos másodlagos felhasználása további, más jellegű kutatásokra is lehetőséget nyújt.

elvileg volt egy új beiratkozó, azonban az ő nevét áthúzták.⁸³ Négy oldallal a női tagok névsora után egy lista is található a társulat elhunyt tagjairól 1762-től 1776-ig, évente külön feltüntetve a két nemet, ami szintén azt mutatja, hogy 1776-ig használták aktívan a kötetet. Ezt követően már nem olvasható 18. századi bejegyzés a könyvben.

A beiratkozók adatai több kézírás által vannak bejegyezve. 1763-ig meglehetősen rendezetlen a kötet külalakja, több áthúzás és javítás látható benne. Viszont 1764-től sokkal szebbé válik az összkép, ami valószínűleg az új plébános, Jávorka Tamás érdeme lehetett, aki beiratkozásakor azt is feltüntette a neve mellett, hogy 1763. október 27-től ő a társulat prézese, vagyis nagyon fontosnak tartotta a társulat vezetésének feladatát.

A beiratkozók a nemek szerinti két csoporton belül kronológiai sorrendben, pontos dátum szerint vannak feltüntetve. Mindkét listában többször előfordult, hogy tévedésből a másik nemhez tartozó személyt írtak be, őket kihúzták, majd beírták a rendes helyükre, például 1762. április 25-én Zápori Évát (Heva Zapori) a férfiakhoz írták be, majd átírták a nőkhez. A neveket latinos formában jegyezték be, néha a névváltozatokat is feltüntetve, például az 1759. február 4-i bejegyzésben szerepel: „Thomas Palacsek vel [vagy] Patnesek”. Időnként egyes férfiaknál a foglalkozásukat is feltüntették, például 1758-ban szerepel Szlancsik György plébános, Bainoczi Ignác iskolamester és Nedeczky Miklós fazekas, 1759-ben Sacula Kristóf fazekasmester, 1761-ben pedig „Martinus Kés Csinálló”, mely valószínűleg foglalkozásra utal, nem pedig vezetéknév. A nőknél néha a családi állapotukat jegyezték fel, a szűz (virgo) kifejezéssel talán a szintén leánynevükön feltüntetett házasszonyoktól kívánták megkülönböztetni a hajadonokat. Egyéb, például a társadalmi helyzetre vonatkozó megjegyzésre csak a legkritikább esetben került sor, ilyen volt például 1759. november 25-én „Nemes úrhölgy” Vietoris Mária, vagy 1761. május 10-én az újhutai mester Mária nevű hajadon leányának beiratkozása. Az elhunytakat a nevük mellett egy kereszttel jelölték, s néha egyes nők neve mellett megjelent a „proscripta” (= kiírva, száműzve) megjegyzés is. A neveken és az említett megjegyzéseken kívül csupán a beiratkozók lakóhelyét tüntették fel – bár nem minden esetben –, az életkort és az imaóra időpontját nem. Nagyon ritkán naplószerű bejegyzést is olvashatunk a nevek között, például 1761. április 25-én beszámolnak róla, hogy elhunyt a társulat életében fontos szerepet játszó Pócza János.

A diósgyőri társulatba 1758 és 1771 között összesen 340 személy iratkozott be, 102 férfi (30 %) és 238 nő (70 %).⁸⁴ Mindvégig a nők vol-

⁸³ A név nehezen olvasható, Zsuzsannának tűnik, így lehet, hogy azért húzták át, mert tévedésből a férfiak közé írták a nők helyett. Azonban a nők listájának végén sem található ilyen nevű személy 1777-ből.

⁸⁴ A később valamiért kihúzott személyeket is a beiratkozók közé vettük, kivéve, ha csak azért húzták ki őket, mert tévedésből a másik nem listájába írták be nevüket, akkor természetesen a megfelelő csoportban tüntettük fel őket.

tak többségben a társulatban, kivéve az utolsó év beiratkozásait, vagyis a nemi arányok nagyon hasonlóan alakultak a többi vizsgált társulathoz. Ez a diósgyőri plébánia – ahol a tagság döntő többsége élt – latin szertartású katolikus lakosságának hozzávetőlegesen harmadát jelentette, mivel 1769-ben a plébánia latin szertartású katolikus lakossága 1029 fő volt.⁸⁵

Évente átlagosan 24 beiratkozás történt, de valójában nagy különbségek voltak az egyes évek között. Az első évben nagy lelkesedés volt tapasztalható a társulat iránt, az összes tagság egyharmada ekkor iratkozott be. Ezután azonban hirtelen lecsökkent az érdeklődés, majd a következő években is folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott, valószínűleg azért, mert az erre fogékony személyek 1758-ban már beiratkoztak, akik pedig nem, azok érdeklődését később sem igazán sikerült felkelteni. A csökkenő tendenciát már Jávorka plébános sem tudta megállítani, bár úgy tűnik, ő igen szíven viselte a társulat sorsát. 1767 és 1769 között láthatunk egy kisebb fellendülést, különösen a nők körében, ami valószínűleg Eszterházy Károly püspök 1769. június 7-én tartott egyházlátogatásával függhetett össze.⁸⁶ Azonban úgy tűnik, hogy a hanyatlást már nem lehetett megállítani. Mint láttuk, az 1770-es évek első felétől már nem voltak új beiratkozók, vagyis a társulat idősödő és az elhalálozások révén csökkenő tagsággal működött.

A társulat mindvégig alapvetően lokális jellegű volt, a tagság döntő többsége diósgyőri lakos volt, illetve a hozzá tartozó hutatelepeken élt. Csak ritka esetben találkozhatunk más, elsősorban felvidéki településekhez – például Eperjeshez, Kassához, Zbórához – kötődő személyekkel, illetve néhány esetben feltűnnek a névkönyvben távolabbi borsodi települések lakosai is – például Tibolddarócról és Szemeréről –, ők valószínűleg a diósgyőri kamarai uradalom alkalmazottai lehettek.

A gyöngyössolymosi társulat

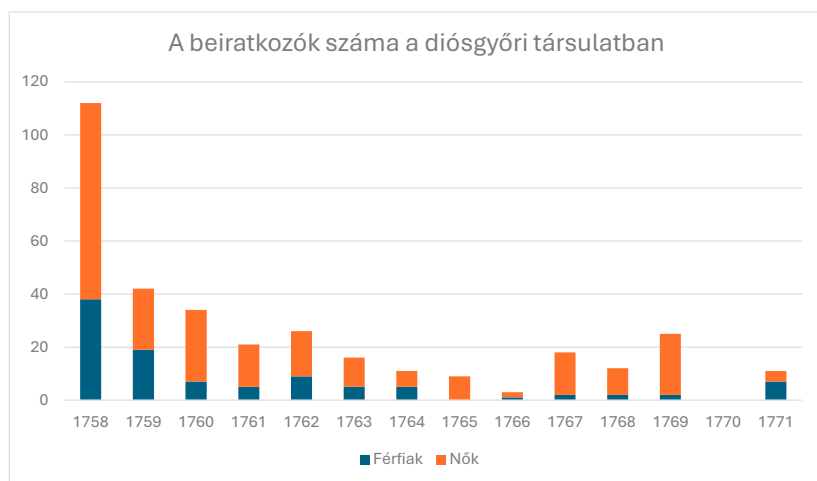
Gyöngyössolymos Gyöngyös igen jelentős vallási kisugárzásában fekszik, így a plébánia katolikus hitélete a török időkben sem szakadt meg. Földesura a 17. század közepétől az egri püspökség volt, amely ugyancsak erősítette a folytonosságot.⁸⁷ A gyöngyössolymosi Oltáriszentség Társulat megalapítását Eszterházy Károly püspök rendelte el 1766. július 15-i egyházlátogatása alkalmával.⁸⁸

⁸⁵ A Diósgyőri plébániához tartozott filiaként a többségében katolikus Óhuta, Újhuta és Felső-Diósgyőr, valamint a döntően református lakosságú Kisgyőr, Radistyán, Parasznya és Varbó: Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 318–319.

⁸⁶ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye i. m. 310–322.

⁸⁷ Sós I.: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 330–331.

⁸⁸ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 115.

9. ábra. A beiratkozók száma a diósgyőri társulatban

A kötet 2021-ben került elő a cserneli plébániaépület padlásáról a cserneli társulati névkönyvvel együtt, rendkívül rossz állapotban. A könyv ismeretlen körülmények között került a majdnem száz kilométerrel távolabbi borsodi településre, nem ismert olyan papi személy, akit Gyöngyössolymosról helyeztek volna Csernelyebe a 18–19. század fordulóján, s esetleg magával vitte volna a könyvet. A legvalószínűbb, hogy a társulati vagyontárgyak állami kiárúsítása során vehette meg az akkori cserneli plébános a sok üres lappal rendelkező vaskos kötetet anyakönyvnek. Erre utal, hogy a kötetet 1842–1874 között cserneli halotti anyakönyvként használták. A névkönyv megtalálása után az Egri Főegyházmegyei Levéltár állományába került, ahol 2023-ban Mezeiné Victor Örzse restaurálta az ArchivArt Könyvrestaurátor Műhelyben.

A gyöngyössolymosi társulat névkönyve kék bársonykötésű fatáblás kötet, veretek és egyéb külső díszítések nélkül, aranyozott metszéssel. A nagy méretű, vaskos kötet magassága 36,8 cm, szélessége 23 cm, vastagsága 10 cm, 420 számozott lapot tartalmaz. Címlapján egy kézzel rajzolt díszes egyenlő szárú kereszt alatt nagy betűkkel a társulat neve olvasható – település nélkül –, mely betölti az egész oldalt. A következő lapon egy hasonló kereszt alatt, szintén nagy betűkkel latinul Gyenes Ferenc prefektus és Kis Helena prefekta neve olvasható. A következő lapon kezdődnek a beiratkozások egy hasonló kereszt alatt. A társulat helyét sehol sem jelölik a kötetben, csak a beiratkozók lakóhelyéből derül ki, hogy a gyöngyössolymosi névkönyvről van szó, melyet a társulat 1784-es leltára is megemlít.⁸⁹ Több kéz írása ismerhető fel a kötetben, de sajnos sok helyen a beírt szöveg nehezen vagy egyáltalán nem olvasható, mivel a későbbi, másodlagos

⁸⁹ EFL AV 67. nr. 91–92.

felhasználás során több oldal tintafoltos, valószínűleg a lúdtoll és a tinta próbálgatására használtak.

Az első beiratkozásokra 1767. június 18-án került sor, valószínűleg Úrnapja ünnepéhez kapcsolódóan, vagyis a püspöki rendelet után majdnem egy évet kellett várni a tényleges indulásra. Ennek okát abban kereshetjük, hogy Eszterházy püspök a településen korábban működő vallási társulatok beolvasztását is elrendelte az új társulatba vagyonukkal együtt, ami sokak ellenérzését válthatta ki, s így ennek megszervezése nem lehetett egyszerű feladat.⁹⁰ Ezt követően azonban egészen 1785-ig, a feloszlátásig folyamatosak a beiratkozások. Az első két beiratkozó neve arra utal, hogy a kötetbe a tagokat valamivel később másolták be egy korábbi listáról, ugyanis az első Szűcs Ferenc helyi plébános volt, akit rögtön Thar András plébános követett, aki viszont csak 1769-től volt solymosi plébános,⁹¹ vagyis ő valójában két évvel később iratkozhatott be, de talán tiszteletből beírták rögtön a névsor elejére az előző plébános után.

A névkönyvbe kezdetben napok szerint jegyezték fel a beiratkozókat. Az 1775 és 1779 közötti beírásoknál csak az 1775-ös évszám van feltüntetve, de utána nem sorrendben követik egymást a hónapok, így valószínűleg az év feltüntetése nélkül ide jegyezték be az 1776–1779 közötti beiratkozókat is. Majd 1780-tól újra rendszeresen, átláthatóan folytatódnak a bejegyzések – beszédes, hogy ebben az évben az első beiratkozó Hagymásy András újonnan kinevezett solymosi plébános volt, valószínűleg ő tette rendbe a társulat adminisztrációját. A beiratkozók között vegyesen találhatóak nők és férfiak. A vezeték- és keresztnév sorrendje gyakran váltakozik és a keresztnéveket is keverten írták hol latinos, hol magyaros formában. A nevek mellett többségében feltüntették a beiratkozók lakóhelyét is, bár 1775–1779 között ez 24 személy neve mellől hiányzik. Életkori adatokat nem olvashatunk, de 1769-től feltüntették a tagok éves imaórájának időpontját.

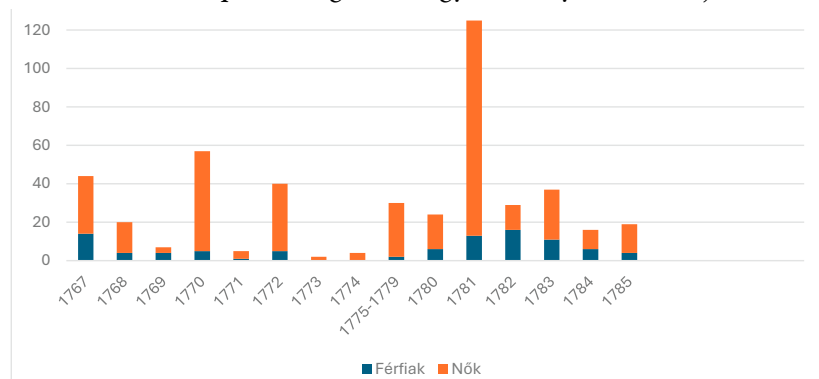
A társulatba fennállásának 19 éve alatt összesen 468 fő iratkozott be, ami átlagosan 24 beiratkozást jelent évente. A társulat dinamizmusa azonban meglehetősen hektikus volt: egy-egy jobb év után voltak olyanok is, amikor alig pár személy lépett be. A legtöbb beiratkozó 1781-ben volt (129 fő). Ekkor különösen az orosz beiratkozók száma nőtt meg, valószínűleg ekkor a filiában fióktársulat alakult – hasonlóan a csernelyi társulat lénárdaróci, csokvai és ományi fióktársulataihoz –, ami Hagymásy András, az 1779-ben kinevezett új plébános hatása lehetett, aki mint láttuk, a névkönyv vezetését is rendbe tette. Az időközben elhunytakat leszámítva a társulat viszonylag állandó létszámát így hozzávetőlegesen négyszáz főre

⁹⁰ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 115.

⁹¹ Magyar Katolikus Lexikon Gyöngyössolymos. <https://lexikon.katolikus.hu/G/Gy%C3%B6ngy%C3%B6ssolymos.html> (letöltés: 2025. ápr. 4.).

tehetjük, ami azt jelenti, hogy a plébánia népességének⁹² körülbelül egyharmada lehetett társulati tag.

10. ábra. A beiratkozók száma a gyöngyössolymosi társulatban
A beiratkozások jellemző időpontját illetően itt nem látni olyan kiugró időszakokat, mint például Egerben vagy Csernelyben: 1767. június 18-án,

Úrnapjához kötődően az első beiratkozás alkalmával viszonylag sokan, 18-an léptek be a társulatba, de ez utána néhány főre csökkent alkalmanként. Szent Miklós ünnepén (december 6.), a falu búcsúján is csupán hatan léptek be, szemben például Csernelyel, ahol az augusztusi Szent Lőrinc-napi búcsú a második legnépszerűbb beiratkozási nap volt. Ebben minden bizonnyal egyrészt közrejátszhatott, hogy az időjárás miatt nyáron szívesebben mentek a zarándokok a környező településekről a búcsúra, mint tél elején, másrészt pedig Csernelyben sok tag más faluból származott, akik nyilván célirányosan a díszes úrnap és búcsúi ünnepségekre érkeztek, míg a gyöngyössolymosi társulat tagjai szinte csak a plébánia hívei közül kerültek ki, akik bármikor beiratkozhattak, nem kellett hozzá külön nagy ünnep.

A nemi arányokat tekintve mindvégig a nők voltak többségben: 91 férfire (19.5 %) jutott 368 női tag (78.5 %).⁹³ A férfiak csak az első évben és valószínűleg Hagymásy plébános buzdítására az 1780-as években jelentek nagyobb arányban a társulatba, de számuk mindvégig jócskán a női tagok alatt maradt.

A társulat mindvégig alapvetően helyi közösség maradt, amelybe elsősorban a gyöngyössolymosi plébánia hívei iratkoztak be: Solymosról 301-en (64.5 %), Orosziból pedig 129-en (27.5 %), nagyrészt 1781-ben. A közeli Gyöngyöspatáról és Gyöngyöstarjánból egy-egy fő (0.5 %) lépett

⁹² A gyöngyössolymosi plébánia – a máter és Oroszi filia – összlakossága 1766-ban 1073 volt, mind római katolikus: *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 114.

⁹³ Kilenc esetben (2 %) a szövegre folyt tinta miatt a keresztnév olvashatatlan, így megállapíthatatlan a beiratkozó neve. Ezeket a személyeket a vizsgálat során egyik nemhez sem soroltuk be, de az összlétszámba természetesen belevettük.

be, távolabbi helyekről pedig hárman iratkoztak be: ketten Somogy, egy személy pedig Ugocsa vármegyéből (0.5 %). 33 esetben (7 %) vagy nem tüntették fel a települést vagy pedig olvashatatlan.

11. ábra. A tagság lokális megoszlása a gyöngyössolymosi társulatban

A jászárokszállási társulat

Jászárokszállás a 17. században is működő plébánia volt, amely jól mutatja

a helyi katolikus vallási életben betöltött jelentőségét, melyet tovább erősített, hogy a település 1756-ban mezővárosi rangot kapott. Az 1746. évi canonica visitatio szerint ekkor már négy vallási társulat működött a településen,⁹⁴ ennek ellenére Eszterházy Károly püspök 1766. augusztus 5-i egyházlátogatása alkalmával elrendelte az Oltáriszentség Társulat megalapítását.⁹⁵

A jászárokszállási Oltáriszentség Társulat névkönyve nagyméretű, megfakult piros vagy bordó bársonykötésű kötet, melyet a társulat 1784-es vagyonleltára is megemlít.⁹⁶ Az első borító közepén az Oltáriszentség szimbólumaként felhők között lebegő kelyhet mintázó mives fémveret látható, s a borítók sarkait is barokk fémveretek díszítik. A kötet két darab díszes fémkapoccsal záródik.

A címlap felirata szerint a könyv a társulat feloszlását követően ismeretlen körülmények között Jászberénybe került Harsányi Konstantin

⁹⁴ *Soós I.*: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 355.

⁹⁵ *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 180.

⁹⁶ EFL AV 67. nr. 133–134. A jászárokszállási társulat 1774-es leltára.

kereskedő birtokába,⁹⁷ – talán megvásárolta a társulati vagyontárgyak állami kiárúsításakor –, aki megőrizte azt, majd visszajuttatta a jászárokszállási plébániára. 1876-ban Törőcsik József jászárokszállási plébános megpróbálta újjászervezni a plébánián az Oltáriszentség Társulatot, melynek tagjait ugyanebbe a kötetbe jegyezték be, folytatólagosan az 1778-as bejegyzések után, a korábbi rendszert követve. Azonban csak ebből az évből olvashatunk neveket, így feltételezhető, hogy a társulatot nem sikerült meggyökereztetni a településen. A könyv azonban hamarosan ismét betöltötte eredeti feladatát: 1895-től a helyi Oltáregylet – a régi barokk Oltáriszentség Társulathoz némileg hasonló újabb eucharisztikus társulat – vette használatba és egészen 1940-ig folyamatosan jegyezték bele a belépő tagok adatait. A rendkívül vaskos és még mindig sok üres lappal rendelkező könyvet ugyanakkor a helyi igen nagy létszámú Rózsafüzér Társulat is felhasználta: 1932-ben a könyv végére beírták a társulat több száz tagjának nevét. A 20. század második felében azonban már nem használták, így a 2010-es évek közepén a plébániáról bekerült az Egri Főegyházmegyei Könyvtár állományába.⁹⁸

A jászárokszállási Oltáriszentség Társulat névkönyvében csak egy évből, 1778-ból szerepelnek a beiratkozók nevei. A források alapján nem sikerült tisztázni, hogy a társulatot 1766-ban a püspöki utasítás ellenére nem sikerült megszervezni és erre majd csak tizenkét évvel később került sor, vagy pedig 1778-ban csak egy új névkönyvet kezdtek el vezetni, amelybe beírták a korábbi tagokat is, de a belépés dátuma nélkül. A kötet első felében a férfiak, második felében pedig a nők szerepelnek alfabetikus rendben magyar nyelven, egységes kézírással és tintával, ami arra utal, hogy egyszerre írták be a neveket. A többi vizsgált Oltáriszentség társulati névkönyvtől eltérően itt nem tüntették fel a beiratkozók lakóhelyét, amelyből arra következtethetünk, hogy valószínűleg minden tag helyi lakos volt. Hasonlóképpen az beiratkozók életkorát sem jegyezték fel, a nevek mellett csak az éves imaóra időpontja szerepel, illetve néhány esetben az elhalálozás ténye. Különös módon az elkövetkező évek beiratkozásai hiányoznak, annak ellenére, hogy az új tagok felvételét az Oltáriszentség Társulatokba csak 1785. október 20-án tiltotta meg Eszterházy püspök II. József parancsára.

A kötetbe összesen 1363 tagot jegyezték be. Jászárokszállás mezőváros 3906 lakossal rendelkezett – 2560 gyónóképes és 1256 gyónóképtelen személy –, akik mindnyájan római katolikusok voltak.⁹⁹ Vagyis a település

⁹⁷ Harsányi Konstantin vagy magyarosan Szilárd (1785-1880) görög származású kereskedő volt, aki a 19. századi Jászberény meghatározó közéleti személyiségének számított. *Papp Izabella*: Jászunksági görög síremlékek. In: *Zounuk* 7. Szolnok 1992. 68–69.

⁹⁸ Jelzete: Ms 2208.

⁹⁹ *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 180.

vallási értelemben felnőtt lakosságának 53 %-a, az összlakosságának pedig majdnem 35%-a belépett a társulatba, ami azt jelzi, hogy a társulat nagy népszerűségnek örvendett a mezővárosban. A beiratkozók közül 894 nő (65,6 %) és 469 (34,4 %) férfi volt, vagyis a nők szinte pontosan kétharmados többségben voltak, más vizsgált társulatokhoz hasonlóan.

A kunszentmártoni társulat

A török időkben pusztává lett Kunszentmárton területét a 18. század elején katolikus jáász telepések népesítették be. 1721-ben a település plébániai rangot kapott, mely hamarosan jelentős katolikus vallási központtá fejlődött a kunsági területeken.¹⁰⁰

A kunszentmártoni Oltáriszentség Társulatot 1766–1767-ben alapították.¹⁰¹ A társulat névkönyve jelenleg a Kunszentmártoni Plébániai Irattárában található mint Kereszteltek Anyakönyve IV., vagyis fennmaradását – több vizsgált névkönyvhöz hasonlóan – másodlagos felhasználásának köszönheti. A kötet díszes barokk címlapját Somogyi Elek, az irodalmi munkásságáról ismert szegedi minorita szerzetes rajzolta. A zöld és sárga leveles, cirádás dupla keretben fekete és piros betűkkel szerepel a társulat neve. A belső keret tetején az Oltáriszentség, az alján pedig a Jelenések könyvében említett hét pecsétetes könyv¹⁰² látható, melyet a Barkóczy Albumban is ábrázoltak. A címlap különlegessége, hogy az összes ismert névkönyvvel szemben magyar nyelven íródott.¹⁰³ Az 1786-os vagyonelejtár szerint a kötet eredetileg selyemborítású volt ezüst kapcsokkal, de később átkötötték – talán a sérülékeny selyem hamar elhasználódott a gyakori anyakönyvi használat során –, a kapcsokat pedig a társulati vagyonelejtár elkobzásakor leszerelték, hogy az értékes fémet megmentsék az államosítástól a plébánia számára és belőle Horváth Ferenc plébános javaslatára két ostyartartó dobozkát (pixis) készíttettek, amikben a betegekhez az Oltáriszentséget vihetik.¹⁰⁴

A névkönyvbe kezdetben csak a vezeték- és keresztneveket jegyezték be, a férfiakat és nőket egy oldalon, de két külön oszlopban. Később azonban mindkét nem tagjai már vegyesen szerepelnek, s 1770-től elkezdtek

¹⁰⁰ *Soós I.*: Az Egri egyházmegyei plébániák i. m. 287–288.

¹⁰¹ EFL AV 1637. Nagy Pauli Pr. Kun-Sz-Mártoniensis caducitatem tangencia; *Kovács B.*: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 449.; *Barna Gábor*: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított kunszentmártoni főtársulat. In: *Eucharisztia és Úrvacsora a magyarországi vallási kultúrában 2.* Szerk. Barna Gábor, Szeged, 2020, 44.

¹⁰² Jel 5,1.

¹⁰³ A kötet címlapjáról fotót közöl: Barna G.: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 49.

¹⁰⁴ *Barna G.*: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 46–47.

feltüntetni a nevek mellett az éves imaórák időpontját és a beiratkozók lakóhelyét is.¹⁰⁵

1766 és 1785 között összesen 791 fő iratkozott be a társulatba,¹⁰⁶ ami alapján az állandó tagságot átlagosan öt-hatszáz főre becsülhetjük. A társulat döntő többsége helyi lakos volt, csupán három esetben tüntettek fel eltérő települést: a közeli Csépat, a távolabbi Kunhegyest és egy családneve alapján minden valószínűség szerint kunszentmártoni származású asszony esetében Szabadkát.¹⁰⁷ A település római katolikus lakossága 1767-ben 2600 fő volt,¹⁰⁸ vagyis a katolikus népesség mintegy ötöde léphetett be a társulatba az évek során.

A társulatba 223 férfi (28,2 %) és 568 nő (71,8 %) iratkozott be, s már megalakuláskor erős többségben voltak a nők.¹⁰⁹ A névkönyvet ismertető Barna Gábor elemzése szerint a helyi társadalom minden rétege részt vett a társulati életben: „a közösség papjai, a település vezető tisztségviselői, a módosabb redemptus gazdák éppúgy tagjai voltak, mint a kevésbé tehetősi redemptus, iparos, vagy éppen szegény emberek.”¹¹⁰

A névkönyvek tanulságai

Nem létezett egységes szabályozás arra vonatkozóan sem, hogy milyen adatokat kell feljegyezni a beiratkozókról a névkönyvekbe. A nevek kapcsán általánosan megfigyelhető, hogy a nőket minden esetben leánykori nevükön írták be, a keresztnéveket pedig többnyire latinus formában tüntették fel. A vezeték- és keresztnévek sorrendje váltakozó, olykor magyar szabályok szerint, míg máskor fordítva szerepelnek. A nevek mellett döntő többségben feltüntették az illető lakóhelyét, akkor is, ha szinte mindenki az adott településen élt, csak a jászárokszállási és kezdetben a kunszentmártoni társulat jelentett ebben kivételt, bár később ez utóbbinál is megjelent a lakóhely megnevezése. Az egri és az egerszalóki kötetekben ezen felül bejegyezték a tagok életkorát is, a Püspöki Iskola társulata esetében pedig a beiratkozók szakját és olykor évfolyamát is. A kötetek többségében – a csernelyi és a diósgyőri kivételével – az éves imaórák időpontját is vezették, sőt, az egerszalókiban még az adott napon ünnepelt szent nevét is feltüntették. Ezeken kívül egyéb, például társadalmi rangra vagy foglalkozásra utaló bejegyzést csak elvétve találhatunk. Elvileg a névkönyvekben jelezni kellett a tagok elhunytát is – már csak a kimaradó imaóra pótlása miatt is –, de ez csak a tagok kisebb részénél történt meg, ami arra utal, hogy a hozzátartozók nem tartották fontosnak ennek bejelentését, vagy pedig az

¹⁰⁵ Barna G.: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 49., 52.

¹⁰⁶ Barna G.: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 46–47.

¹⁰⁷ Barna Gábor közlése, akinek ezúton is szeretnénk megköszönni segítségét.

¹⁰⁸ Kovács B.: Eszterházy Károly egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Heves és Külső-Szolnok vármegye i. m. 448.

¹⁰⁹ Barna G.: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 46–47.

¹¹⁰ Barna G.: Az Oltáriszentség tiszteletére alapított i. m. 47.

adott tag a társulat megszűnte után hunyt el.

A névkönyvek bejegyzéseik formáját illetően sem egységesek. Valahol a beiratkozás pontos dátuma szerint jegyezték fel a tagokat, míg máshol csak az évet tüntették fel, olykor több év belépőit is egyben beírva. Az is elfordul, hogy nem kronologikus, hanem alfabetikus rendben láthatjuk a tagok neveit, nyilván ilyenkor később másolták be a neveket a kötetbe. Hasonlóképpen néhány kötetben külön listában szerepelnek a férfiak és a nők – két oszlopban vagy éppen a kötet elején és közepén –, míg máshol vegyesen írták be őket. Olykor egy-egy kötetben belül is változtak a formai jellemzők az évek múlásával, általában ha új pap került a plébániára, aki szebben, átláthatóbban, vagy éppen hanyagabban folytatta a névkönyv vezetését.

Az egyes Oltáriszentség Társulatok beiratkozóinak összlétszáma nagyon változó. Ezek összehasonlító statisztikai elemzése lehetetlen, mivel nem azonos hosszúságú időintervallumra vonatkoznak az adatok, s a vizsgált települések nagysága is erősen eltért egymástól. Azonban arányosítva az ismert nyolc társulat beiratkozóinak számát a társulatok létszámával, összességében egyházmegyei szinten mintegy száz-százötven ezer beiratkozót feltételezhetünk, amely a római katolikus népesség mintegy harmadát jelenthette.¹¹¹

Társulat	Összes beiratkozó	Beiratkozások éves átlaga
Eger (1757–1785, 1791–1794)	6472 (diákok nélkül)	202
Csernely (1767–1782)	1442	90
Diósgyőr (1758–1771)	340	24
Egerszalók (1769–1784, 1791–1811)	1816	52
Gyöngyössolymos (1767–1785)	468	24
Jászárokszállás (1778)	1363	n. a.
Kunszentmárton (1766–1785)	791	42
Egri Püspöki Iskola (1764–1785, 1791–1794, 1803)	3025	116
Összesen	15717	79

1. táblázat. A beiratkozások száma és éves átlaga az ismert társulati névkönyvek alapján

A beiratkozások számának éves átlaga is igen nagy szórást mutat: a gyöngyössolymosi és a diósgyőri társulatokba évente átlagosan 24, a kunszentmártoniba 42, az egerszalókiba 52, a csernelyibe 90, az egri főtársulatba

¹¹¹ Az egyházmegye katolikus híveinek száma 1799-ben 481.699 fő volt: *Meszlényi Antal*: Az egri érsekség felállításának s a kassai és szatmári püspökségek kihalásának a története. Bp., 1938, 38, 108. Számításaink természetesen csak óvatos becslések.

pedig a diákok nélkül 202 személy iratkozott be.¹¹² Ezen jelentős különbségeket a társulatok eltérő presztízse és hatósugara eredményezte, amelyeket az adott település jellege és mérete, földrajzi elhelyezkedése – jó megközelíthetősége vagy elzártsága –, illetve az alapítás ideje – az egyházlátogatási alapítási hullámban vagy korábban, esetleg később létesült-e – alakított ki.¹¹³

Ezek alapján a társulatokat nagyságrendjük szerint három csoportba sorolhatjuk. Egyrészt voltak lokális társulatok, amelyek döntő többségében csak az adott plébánia területéről – a máterből és a filiákból – származó beiratkozókkal és ebből adódóan viszonylag kevés, pár száz – esetleg népesebb települések esetében mintegy ezer – aktív taggal működtek. Ezek azonban mégis jelentős tényezőknak számítottak az adott plébánia vallási életében, mivel minden vizsgált társulat esetében a plébánia lakosságának hozzávetőlegesen egyharmad része belépett a társulatba. Ilyen jellegű volt valószínűleg az Oltáriszentség Társulatok nagyobb része az egyházmegyében, köztük a vizsgált diósgyőri, a jászárokszállási, a gyöngyössolymosi, a kunszentmártoni és 1791-es újraindulásáig az egerszalóki társulat.

A következő csoportot a „kistérségi szintű” társulatok jelentik, amelyek egy-egy jelentősebb plébánián működtek és nem csak a saját híveiket, hanem egy kb. 15-20 km-es körzetből, úgy félnapi járásról más települések lakóit is magukhoz vonzották. Ebből adódóan egy-egy évben az aktív tagságuk stabilan ezres nagyságrendűre tehető. Ezek jellemzően olyan társulatok voltak, amelyek egy-egy kistérségben, egy kb. járásnyi területen vagy először alakultak meg¹¹⁴ vagy pedig 1790 után ritka kivételként újjászerveződtek, és így más plébániák híveit is elsőként, vagy később egyetlenként tudták bevonni az eucharisztikus társulati életbe. Az előbbieik közé tartozik a csernelyi, az utóbbira pedig példa az egerszalóki társulat, amelynek az 1790-es évektől vonzáskörzete jóval nagyobbá és tagsága lokálisan sokkal összetettebbé vált.

Végül speciális az egri főtársulat helyzete. Ez bizonyos szempontból inkább plébániai társulatnak számított, mivel tagsága nagyobb része egri lakos volt, ugyanakkor rendelkezett egy halványabb, de nagy, kb. 100 km-es, két-három napi járóföld kiterjedésű vonzáskörzettel is, amely átnyúlt az egyházmegye határain is. Különösen az 1760-as évek második feléig,

¹¹² Mint fentebb láttuk, a jászárokszállási névkönyvbe elvileg csak egy évben jegyezték fel a beiratkozásokat, így az éves átlagszám megegyezik az összes beiratkozó számával, ami 1363. Azonban kérdéses, hogy a kötet valóban csak egy év beiratkozóinak adatait tartalmazza-e, ezért itt nem számoltunk vele.

¹¹³ A települések vallási összetétele jelen esetben nem befolyásoló tényező, mivel minden vizsgált település döntően római katolikus vallású volt.

¹¹⁴ Erre látszatra ellenpélda a diósgyőri társulat, amely ugyan nagyon korai alapítású volt, de földrajzi helyzeténél fogva, a Bükk rengetegei közé ékelődve nem tudott ilyen szívóhatást kifejteni. Ezen társulat hatósugarának nagyobb kiterjedését a vegyes vallású vidék is nehezíthette.

de kisebb számban később is rendszeresen iratkoztak be a főtársulatba az egyházmegye távolabbi településeiről, főleg Gyöngyösről és a Jászságból, de még felvidéki városokból is, amely arra utalhat, hogy a hívek szemében a püspöki székhelyen működő főtársulat presztízse nagyobb volt, mint a helyi társulatoké.

A társulati beiratkozások éves változását vizsgálva kétfajta „mozgás” figyelhető meg. A diósgyőri, az egerszalóki és a csernelyi társulat esetében az indulás évében kiugróan magas beiratkozási számokat láthatunk, amely azonban hamarosan erős apadásnak indult.¹¹⁵ Ennek „meredeksége” attól függött, hogy mekkora volt a társulat vonzáskörzete: amennyiben csak egy plébániára terjedt ki, ez gyors csökkenést jelentett – mint az első két említett társulat esetében –, hiszen akik fogékonyak voltak a társulati életre, azok már annak megindulásakor beiratkoztak; ha viszont tágabb volt a vonzáskörzet, mint Csernelyben, akkor ez nem mutatott annyira meredek görbét, mivel a távolabbi települések lakosaiból még több ideig „kitartott” az utánpótlás, és továbbra is olyan ütemben iratkoztak be, ahogyan a társulat híre terjedt, s majd csak ezt követően stagnált egy alacsonyabb éves beiratkozási nagyságrend. A gyöngyössolymosi és az egri társulat esetében ezzel szemben semmiféle tendencia nem figyelhető meg, a beiratkozások száma évről-évre erősen változott gyakran óriási kilengéseket mutatva:¹¹⁶ például az egri főtársulatba 1759-ben csak egy személy, míg a következő évben 1309 fő lépett be!¹¹⁷ Időnként hirtelen erős fellendüléseknek is tanúi lehetünk mindkét típusnál, amely minden valószínűség szerint egy-egy a társulat működését szívnél viselő új plébános érkezésének vagy a püspöki látogatásnak köszönhető, amely fel-felrázta a társulatok életét.

Havi bontásban is jelentős különbségek fedezhetőek fel a beiratkozásokat illetően. A regulák értelmében az új tagokat a hó eleji társulati misén kellett a plébánosnak felvennie, de a névkönyvek beiratkozási dátumai arra utalnak, hogy a legnépszerűbb alkalmak nem ezek, hanem a pünkösdi negyven órás társulati szentségimádás és az Úrnapjához kötődő ünnepek voltak, amelyek nyilván sok hívőt vonzottak. Csernelyben emellett kimutatható a falu Szent Lőrinc-napi búcsúja is (augusztus 10.), mint kiemelkedően népszerű beiratkozási alkalom, amelyen a környező települések zarándokai is nagy számban részt vettek, akiknek így alkalmuk adódott a társulatba is beiratkozni.

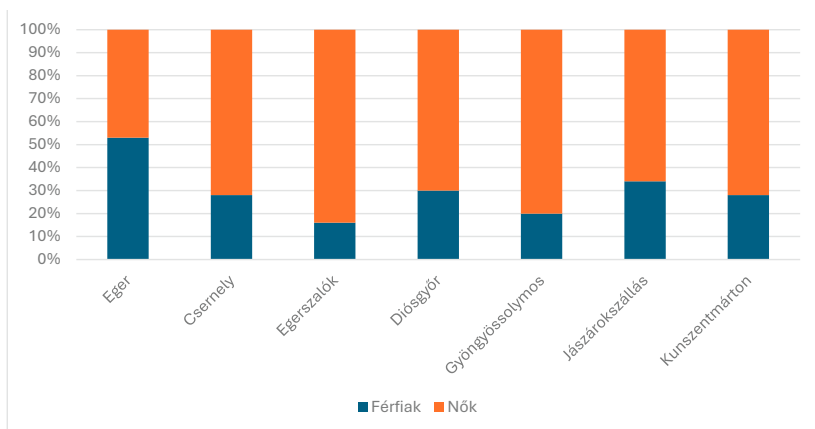
¹¹⁵ Hasonló kezdeti lendületet, majd pedig egy sokkal csendesebb stagnálást láthatunk például a gyöngyösi Szent Antal Társulat esetében is: *Molnár A.*: Mezőváros és katolicizmus i. m. 133.

¹¹⁶ Ez nem volt egyedülálló, hasonlóan hektikus beiratkozási hullámzást figyelhetünk meg más korabeli társulatoknál is, pl.: *Tüskés G. – Knapp É.*: Népi vallásosság i. m. 308–309.; *Székelly Z.*: A győri németek i. m. 348.

¹¹⁷ A jászárokszállási társulat esetében csak egy évből ismertek a beiratkozások, Kunszentmártonból pedig nem rendelkezünk éves bontású adatokkal.

Az országos összehasonlító vizsgálat az átlagos társulati taglétszámot 100–500 főben állapítja meg, az ezer főnél többet számláló társulatokat már ritkának tekinti.¹¹⁸ Azonban jelen kutatás alapján úgy tűnik, hogy valójában ez utóbbiak egyáltalán nem számítottak különlegesnek, a jelentősebb plébániákon ez tekinthető jellemzőnek, legalábbis ez Egri egyházmegyében. Ennek legfőbb okát abban kell látnunk, hogy Eszterházy püspök canonica visitatiói során sok helyen elrendelte a korábbi társulatok beolvasztását az újonnan felállítandó Oltáriszentség Társulatokba, így valószínűleg azok tagságának többsége is csatlakozott az új társulatokhoz.

A névkönyvek alapján egyértelműen a női túlsúly jellemző a társulati tagságban, mely az egri kivételével minden vizsgált társulat esetében 65–85 % között mozgott,¹¹⁹ ami megfelelt a többi barokk társulattípus hasonló nemi arányainak¹²⁰ – kivéve természetesen a kizárólag férfiakat tömörítő Mária-kongregációkat –, még ha ezekben komolyabb vezetői tisztséget nem is tölthettek be. Barna Gábor ezt a nők társadalmi munkamegosztásban

12. ábra. A nemi arányok az egyes társulatokban

¹¹⁸ Tüskés G.–Knapp É.: Népi vallásosság i. m. 297.

¹¹⁹ A barokk női vallásosság jellemzőihez lásd: Bajáki Rita–Báthory Orsolya (szerk.): A nők és a régi magyarországi vallásosság. Bp. 2015.

¹²⁰ Horváth S.: Kegyes társulatok Vas vármegyében i. m. 256–258.; Molnár A.: Mezőváros és katolicizmus i. m. 132–133.; Bán I.: Nők a vallásos társulatokban i. m. 34.; Fábrián Gabriella: A nők egy székelyföldi falu rózsafüzér társulataiban. In: A nők és a régi magyarországi vallásosság i. m. 96–98.; Szuly R.: A soproni Congregatio Agoniae Christi tagsága i. m. 233.; Szuly R.: Adalékok a győregyházmegyei i. m. 507.; Ezzel szemben a középkori Krisztus Teste Társulatokban még a számítások szerint kb. fele-fele arányban vettek részt nők és férfiak: de Cevins, Madleine: Egyház a késő-középkori városokban, Bp., 2003, 132.; Erős Katalin Renáta: A besztercebányai Krisztus Teste Társulat a középkorban. In: „Leborulva áldlak...” i. m. 56.

elfoglalt helyével magyarázza: „A korabeli felfogás a nők helyét a családon belül képzelte el, csupán a vallási életben engedte meg, hogy a nyilvánosságban szerepet vállaljanak.”¹²¹

Az egri és az egerszalóki társulat esetében időbeli változás is megfigyelhető a nemi arányok tekintetében. A legnagyobb arányban az egri főtársulatba iratkoztak be férfiak,¹²² számuk az 1760-as évek végéig olykor meg is haladta a nőket. Azonban ekkortól kezdve szinte minden évben valamivel több nő jelentkezett a társulatba, mint férfi, bár nagy változás továbbra sem tapasztalható, a nemi arányok mindvégig 60–40 % körül mozogtak a nők javára, de azért a férfiak körében érezhetően csökkent a társulat támogatottsága. Ez a sajátosság a város jellegéből adódóhatott: a többi vizsgált településhez képest a püspöki székvárosban az egyházi felügyelet, illetve a püspöki vallási instrukciók erőteljesebben érvényesülhettek – különösen a társulat megalapításának időszakában –, ami erősen befolyásolhatta az egri társadalom, s benne a nagy számú, sok szempontból a püspökségtől függő értelmiségi és hivatalnoki réteg vallási magatartását. De az 1770-es évektől valószínűleg a felvilágosodás terjedésének hatását kell látnunk abban, hogy elsősorban az általában magasabban iskolázott férfiak lassan kezdtek elfordulni a hagyományos barokk vallásgyakorlati formáktól. Ezt feltételezhetjük az egerszalóki társulat esetében is, ahol a legalacsonyabb volt a férfiak összesített részvételének aránya (15,7 %), mivel a társulatba újraindulása, 1791 után már alig iratkoztak be férfiak, s az így egyre inkább a nők terepévé vált. Ezen jelenség már a 19–20. századi vallási feminizáció kezdeti lépései közé sorolható.¹²³

A barokk társulatok vizsgálata szempontjából nagyon nagy segítségű, hogy az egerszalóki és az egri főtársulat névkönyvében feltüntették a beiratkozók életkorát is, mivel eddig erre vonatkozóan semmiféle információval nem rendelkezünk a hazai társulatokra vonatkozóan, kivéve természetesen az iskolai Mária-kongregációkat. Mindkét társulatban meglepően fiatal a beiratkozók összesített átlagéletkora: az előbbiben 23,9, az utóbbi esetében pedig – a diákok nélkül – 26,8 év. Az 1750–60-as években még elsősorban a középkorosztály csatlakozott a társulatokhoz, de a következő évtizedekben mindkét társulat esetében egy jelentős „fiatalodást” tapasztalhatunk, legnagyobb számban tizenévesek léptek be, sőt, olykor egészen fiatal gyermekek is, s így az átlagéletkor Egerben 25, Egerszalókon pedig 20 év körül mozgott, sőt, mindkét helyen több évben ez alá is csökkent. Az 1790-es évek végétől viszont fokozatosan emelkedik a belépők átlagéletkora: egyrészt a gyermekek beiratkozása már nem jellemző és a tizenévesek is jóval kevesebben lesznek, s helyettük ismét inkább a középkorosztályból

¹²¹ Barna G.: Az Oltárszentség tiszteletére alapított i. m. 47.

¹²² A diákokat leszámítva.

¹²³ A vallási feminizáció kérdése újabban egyre inkább az egyháztörténeti és néprajzi kutatások fókuszába kerül: Frauhammer Krisztina (szerk.): Nők, szerepek, lehetőségek a 20. századi magyar egyházi életben. Szeged 2025.

verbuválódik a még működő egerszalóki társulat tagsága, amely arra utal, hogy a fiatalokra erősebben hatott a felvilágosodás hatása alá kerülő közép- és felsőosztály vallási magatartása.¹²⁴

Más társulattípusok adataival összehasonlítva az Oltáriszentség Társulatok tagságának létszámát és összetételét, azt láthatjuk, hogy még a legkisebb, lokális társulatok is általában jóval népesebbek voltak a leginkább feltárt felnőtt Mária-kongregációknál, amelyek általában száz-kétszáz taggal működtek.¹²⁵ Ez egyértelműen abból adódóik, hogy az utóbbiak esetében a tagok felvételénél nemi és társadalmi-műveltségi szint szerinti korlátozások voltak érvényben, míg az Oltáriszentség Társulatoknál nem volt semmi ilyen jellegű megkötés. Ezért ez utóbbiak – különösen a „kistérségi” hatósugarú társulatok és az egri főtársulat – tagságuk létszáma és összetétele szempontjából elsősorban a jezsuiták Agonia Christi Társulataihoz, a ferences kordás társulatokhoz, illetve a részletesen feltárt gyöngyösi Szent Antal Társulathoz álltak közel, amelyek szintén több ezres, nőkből és férfiakból vegyesen álló, lokális, társadalmi és valószínűleg életkor szempontjából is heterogén tagsággal rendelkeztek.¹²⁶

¹²⁴ *Tengely A.*: A vallási élet problémái i. m. 51–61.

¹²⁵ *Kádár Zsófia*: Jezsuita vezetési vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582–1671). Századok 148. (2014) 5. 1260.; *Kádár Zsófia*: Az urak Patrona Hungariae-társulata a 17. században. In: Jezsuita jelenlét Győrben i. m. 316.; *Kádár Zs.*: Vallásos társulatok a 17–18. századi Magyar Királyságban i. m. 173–177.; *Székeley Z.*: A győri németek i. m. 346–353.

¹²⁶ *Tuskés G.* – *Knapp É.*: Népi vallásosság i. m. 307–309.; *Horváth S.*: Kegyes társulatok Vas vármegyében i. m. 245–260.; *Molnár A.*: Mezőváros és katolicizmus i. m. 127–136.; *Kádár Zs.*: Jezsuita vezetési vallásos társulatok i. m. 1264.; *Kádár Zs.*: Az urak Patrona Hungariae-társulata i. m. 307.; *Kádár Zs.*: Vallásos társulatok a 17–18. századi Magyar Királyságban i. m. 178–179.; *Szuly R.*: A győri Congregatio Agoniae Christi i. m. 16–17., 20–21.; *Szuly R.*: A soproni Congregatio Agoniae Christi tagsága i. m. 232–234.; *Szuly R.*: Adalékok a győregyházmegyei i. m. 505–507.